

Μιχαήλ Στρουμπάκη
Ἐπίκουρου Καθηγητῆ
Ἱστορικῆς Βυζ. Μουσ/λογίας ΠΑΕΑΚ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΟΧΕΙΑΡΙΤΗΣ· Ο ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ ΕΞΗΓΗΤΗΣ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑ-
ΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (1781-1846;)

Μιά μεγάλη μορφή τοῦ ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ στὸν τομέα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς κατὰ τὸν 19^ο αἰ. ὑπῆρξε ὁ ἱερομόναχος Νικηφόρος-Νικόλαος Δοχειαρίτης¹. Ἐμφανίζεται στὸ προσκῆνιο ὡς ἱερομόναχος καὶ ψάλτης τὶς πρῶτες δύο δεκαετίες τοῦ αἰῶνα, ἐνῶ στὴ συνέχεια μέχρι καὶ τὸ θάνατό του, τὸ 1845 ἢ 46, παραμένει μὲ τὴ φήμη τοῦ ταχύτατου καὶ παραγωγικοῦ γραφέα χειρογράφων κωδίκων ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, τοῦ ἐμβριθοῦς διδασκάλου τῆς ψαλτικῆς τέχνης, ἀλλὰ κυρίως, τοῦ ἱκανοῦ καὶ ἔγκριτου ἐξηγητοῦ τῆς παλαιᾶς μουσικῆς σημειογραφίας.

Τὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς Δοχειαρίου² μᾶς παρέχουν ἀρκετὰ στοιχεῖα ὥστε νὰ μπορούμε νὰ σχηματίσουμε μιὰ σαφὴ εἰκόνα ὄχι μόνο γιὰ τὸ βίο του ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ διοικητικὴ του δραστηριότητα στὰ πλαίσια τῆς ἀγιορειτικῆς πολιτείας, συγχρόνως μὲ τὴν ψαλτικὴ του δράση, ἐνῶ οἱ χειρόγραφοί του κώδικες³, ποὺ φυλάσσονται στὸ Δοχειαρί καὶ ἀλλοῦ παρουσιάζουν σὲ ὅλη του τὴν ἔκταση τὸ μουσικὸ του ἔργο στὴν ἀντιγραφή, τὴ σύνθεση ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων καὶ κυρίως στὴν ἐξήγηση τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς σημειογραφίας.

α. Τόπος καὶ χρόνος γέννησης

Ὁ ἀπογραφικὸς κατάλογος⁴ τῆς μονῆς Δοχειαρίου ποὺ καταρτίστηκε τὴν 1^η Ἰανουαρίου 1841 (εἰκόνα 1) μᾶς παρέχει μιὰ συνοπτικὴ περιγραφή τοῦ προσώπου: *Νικόλαος* τοῦ *Ἰωάννου* ἐκ *Δομοκοῦ*, *orta roilis*, *ak sakkelis*, *ἐτῶν ἐξήντα*, διαμένων στὴ μονὴ *Δοχειαρίου*. Ἄν μεταφράσουμε τὶς τουρκικὲς λέξεις⁵, τὰ στοιχεῖα ποὺ

¹ Ὁ Νικόλαος Δοχειαρίτης ἐμφανίζεται νὰ φέρει δύο μοναχικὰ ὀνόματα, τὸ *Νικηφόρος* καὶ τὸ *Νικόλαος*. Τὸ δεύτερο εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔλαβε μὲ τὴν κουρά του σὲ μεγάλῳ σχημο μοναχὸ καὶ μ' ἐκεῖνο παρέμεινε στὴν ἱστορία τῆς μουσικῆς. Ἐπομένως, Νικηφόρος καὶ Νικόλαος ἀποτελοῦν ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπο. Νικηφόρος ἦταν τὸ πρῶτο του μοναχικὸ ὄνομα καὶ μ' αὐτὸ μαρτυρεῖται στὰ ἀρχεῖα τῆς μονῆς ἀπὸ τὸ 1806, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

² Ἀπὸ τὸ πλούσιο ἀρχεῖο τῆς μονῆς Δοχειαρίου χρησιμοποιοῦντο τὸ παρακάτω ἀρχεῖο ὑλικό: Κώδικας Ζητειῶν 491· Ἐξοφλημένα *tahvil* ἐτῶν 1804 – 1902, Φάκελλος Α'· Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1806 – 1846, Φάκελλος ΛΑ', XXXI – LXIV· Φάκελλοι ἐπιστολῶν Α', Γ', Μ', Η', ΙΑ', ΙΕ' καὶ ΛΗ'· Κώδικας ΚΔ' (1840-1906): ἐπιστολαὶ τῶν μονῶν Λαύρας, Βατοπαιδίου, Ἰβήρων, Χιλανδαρίου, Κουτλουμουσίου, Διονυσίου, Παντοκράτορος, Ξηροποτάμου, Καρακάλλου, Ζωγράφου, Φιλοθέου, Σίμωνος Πέτρας, Ἁγίου Παύλου.

³ Θὰ γίνῃ λεπτομερὴς ἀναφορὰ παρακάτω.

⁴ Φάκελλος Α', ἀρ. ἐγγράφου 4/1 – 1 – 1841, *Ἀπογραφικὸς κατάλογος μοναχῶν Μονῆς Δοχειαρίου*. Ὁ κατάλογος περιλαμβάνει παρόμοιες πληροφορίες γιὰ ὅλους τοὺς μοναχοὺς τῆς Μονῆς κατὰ τὴν ἴδια χρονικὴ περίοδο.

⁵ Λόγω τῆς Τουρκοκρατίας ἔχουμε εὐρεία χρῆση τουρκικῶν λέξεων στὴν καθομιλούμενη καὶ τὴν ἐπίσημη γλώσσα, ὅπως συμβαίνει καὶ στὸν παρόντα ἀπογραφικὸν κατάλογο: ὀρτὰ ποιλής, ἄκ σακκελής.

ἀποκομίζουμε εἶναι τὰ παρακάτω: *Νικόλαος τοῦ Ἰωάννου ἐκ Δομοκοῦ, μετρίου ὕψους⁶, ἀσπρογένης⁷, ἐτῶν ἐξήντα, διαμένων στή μονή Δοχειαρίου*. Ὁ Νικηφόρος – Νικόλαος Δοχειαρίτης γεννήθηκε στό χωριό Ὀμβριακή τῆς ἐπαρχίας Δομοκοῦ. Ὅπως εἶναι γνωστό, τὰ ἐπώνυμα τῶν μοναχῶν σκεπάζονται ἀπό τήν ἐκούσια λήθη τῆς πρωτύτερης κοσμικῆς τους βιοτῆς. Γιά τὸ λόγο αὐτὸ δὲν εἶναι παράξενο ποὺ δὲν διασώθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Νικόλαο τὸ οἰκογενειακὸ του ὄνομα. Οἱ δύο σωζόμενες ἐπιστολές⁸, ὡστόσο, τῶν συγγενῶν του πρὸς αὐτὸν ἀποκαλύπτουν τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα *Πρωτόπαππας*, ἓνα ἐπώνυμο πολὺ συχνὰ συναντώμενο στή Φθιώτιδα⁹. Ἄν τὸ 1841, σύμφωνα μὲ τὸν ἀπογραφικὸ κατάλογο, ὄδευε στὸ ἐξηκοστὸ ἔτος τῆς ἡλικίας του, τότε ἡ χρονολογία γέννησής του τοποθετεῖται τὸ ἔτος 1781.

β. Μοναστική παρουσία στή Μονὴ Δοχειαρίου καὶ στὸ Ἅγιον Ὅρος γενικότερα.

Ἡ πρώτη σχετικὴ μαρτυρία γιὰ τὴν παρουσία τοῦ Νικηφόρου-Νικολάου στή μονὴ Δοχειαρίου βρίσκεται στὰ *Κατάστιχα ληψοδοσιῶν* τῆς Μονῆς. Τὴ χρονιά 1806 – 1807¹⁰ ἀναφέρεται σὰν *διάκος Νικηφόρος* ἐνῶ τὸ 1812 – 1813 εἶχε ἤδη χειροτονηθεῖ στὸ δεύτερο βαθμὸ τῆς ἱερωσύνης. Δὲν φαίνεται νὰ ἐγκαταβίωσε στή μονὴ γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα. Δύο σημειώματα τῶν *Καταστίχων* τὸν παρουσιάζουν τὸ 1819 νὰ διαμένει στὶς Καρυές¹¹ καὶ τὸ 1820 νὰ ἀνήκει στὴν ομάδα τῶν Δοχειαριτῶν κελλιωτῶν¹². Ἡ ἐγκατάσταση τοῦ Νικηφόρου-Νικολάου στὶς Καρυές στὴν πραγματικότητα ἐγίνε νωρίτερα ἀπὸ τὶς παραπάνω ἡμερομηνίες, ἀφοῦ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1818 μὲ μοναστηριακὸ ὁμολόγο¹³ τοῦ παραχωρεῖται ἡ καλύβα ποὺ βρισκόταν στὸ χῶρο τοῦ Κονακίου τῆς Μονῆς στὶς Καρυές¹⁴. Ἡ αἴτηση ἀπόκτησης καλύβης πρέπει νὰ σχετίζεται μὲ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του ὡς Πρωτοψάλτη τοῦ Πρωτάτου ἐκείνη τὴν περίοδο¹⁵.

Ἡ ἐπόμενη μνεία τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς δράσης ἐν γένει τοῦ Νικηφόρου-Νικολάου περιέχεται στὸν κώδικα 491 τῶν Ζητειῶν τῆς μονῆς Δοχειαρίου, φ. 256r ὅπου ἀναφέρεται: «ἔτος 1830 παράδοσις τοῦ πα(πὰ) κῦρ Νηκιφόρ(ου) ψάλτ(ου) δομοκυδ(ου) χορίον Ὀμβρακὴ λεγόμενον. Ἔδοσεν εἰς τὸ μοναστήριον γρ(όσια): 2500 κ(αἰ) τὸν ἐτίμησε τὸ μο(να)στήριον, ἐς προεστὸν καὶ ὃ, τη πέρν(ου)ν οἱ προηστῆ

⁶ Ἀντιστοιχεῖ στὸ orta (μέτριος) poilis (ὁ σχετικὸς μὲ τὸ ὕψος).

⁷ Ἀντιστοιχεῖ στὸ ak (ἄσπρος, λευκός) sakelis (ὁ σχετικὸς μὲ τὴν κόμη).

⁸ Φάκελλος Γ', ἀρ. ἐπιστ. 205/20 – 2 – 1834, Ὀμβριακή, Παναγιώτης Πρωτόπαππας, *Πρὸς τὸν πανοσιότατον κύριον Παπὰ Νικηφόρον προσκνητῶς εἰς Ἅγιον Ὅρος εἰς ταῖς Καρεαῖς*. Φάκελλος Γ', ἀρ. ἐπιστ. 59/1 -6 – 1840, Ὀμβριακή, Παππαναγιώτης Πρωτόπαππας, *Πρὸς τὸν πανοσιότατον παπὰ Νικόλαον εἰς ταῖς Καρεαῖς*.

⁹ Βλ. *Ἀρχεῖο Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ Νεοελληνικῆς Γλώσσας Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, λῆμμα *Πρωτόπαππας*.

¹⁰ Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1806 – 7, ΛΑ xxxi, φ. 14v.

¹¹ Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1819 – 20, ΛΑ xxxix, φ. 21r: *τοῦ ἐν Καρεαῖς παπὰ κῦρ Νικηφόρου ψάλτη*.

¹² Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1820 – 21, ΛΑ xxxx, φ. 10v: *Ἀπὸ δοσίματα τῶν ἡμετέρων κελλιωτῶν.... γρ. 17 ὅσα παρὰ τοῦ παπὰ Νικηφόρου ψάλτη*.

¹³ Φάκελλος Μ, ἀρ. ἐπιστ. 77/; - 9 – 1818: *Μοναστηριακὸν ὁμολόγον παραχωρήσεως καλύβης κονακίου εἰς τὸν ἐν Ἱερομονάχοις Πανοσιομολογώτατον παπὰ κῦρ Νικηφόρον ἀντὶ 850 γροσίων*.

¹⁴ Τὸ μοναστηριακὸ ὁμολόγο ἀναφέρει λεπτομερῶς τὰ χαρακτηριστικὰ μέρη τῆς καλύβας: *ἡ ὁποῖα καλύβα ἔχει ἐπάνω μὲν δύο ὀντάδες μὲ μίαν ἀπλωταρέαν καλυμένη οὕσα ὅλη δι' ὅλη εἰς τὸ Κονάκι, κάτω δὲ ἐν ἐργαστήριον καὶ ἐν κατώγιον καὶ οὐχὶ ἄλλο*. Βλ. *Μοναστηριακὸν Ὁμολόγον*, ὄπ. π.

¹⁵ Μνεία ἐτησίου μισθοῦ στὰ κατάστιχα ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Κοινότητος τῶν ἐτῶν 1819 – 1820.

να πέρνη κ(αι) αὐτὸς καὶ ἐγράφι ἐδὸ εἰς ἐνδιξην»¹⁶. Σύμφωνα μὲ τὸ σημείωμα, ὁ Νικηφόρος-Νικόλαος κατέθεσε στὸ Μοναστήρι τὸ χρηματικὸ ποσὸ τῶν 2500 γροσίων, ποὺ συνέλεξε μέσω τῆς διαδεδομένης ἐκείνη τὴν ἐποχὴ πράξης τῆς «ζητείας»¹⁷, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τιμηθεῖ μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Προεστοῦ. Ἀπόρροια τοῦ ἀξιώματός του ἦταν καὶ τὸ καθορισμένο χρηματικὸ ποσὸ ὡς μισθοῦ γιὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὶς ὑπηρεσίες του. Αὐτό, μᾶλλον θὰ διευκόλυνε τὶς κινήσεις τοῦ Νικηφόρου-Νικολάου καὶ θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἔχει τὴν ἀπαραίτητη οἰκονομικὴ ἄνεση, ὥστε νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ μεγαλύτερο ζῆλο καὶ ἀφοσίωση στὴν ψαλτικὴ, τὴ διδασκαλία τῆς μουσικῆς καὶ τὴν ἀντιγραφὴ χειρογράφων.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ Προεστοῦ, ὥστόσο, δὲν ἐμπόδισε τὸ Νικηφόρο-Νικόλαο νὰ ἐγκαταλείψει τὴ Μονὴ τῆς Μετανοίας του καὶ νὰ προσχωρήσει τέσσερα χρόνια ἀργότερα στὴ Χιλανδαρινὴ Ἀδελφότητα. Σῶζεται μία ἐπιστολὴ τῶν Χιλανδαρινῶν πατέρων με ἡμερομηνία 22-08-1834, μὲ τὴν ὁποία καλοῦν τὸν ἱερομόναχο Νικηφόρο νὰ ἐργαστεῖ ἐπάνω στὴν προσαρμογὴ μελωδιῶν ἑλληνικῶν λειτουργικῶν κειμένων στὸ σλαβωνικὸ λειτουργικὸ κείμενο¹⁸. Οἱ αἰτίες προσχώρησης μᾶλλον ἐντοπίζονται στὶς ἐσωτερικὲς διενέξεις τῶν Μονῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς Μονῆς Δοχειαρίου¹⁹. Ἐκτοτε μέχρι καὶ τὸ θάνατό του, ὁ Νικηφόρος ἐμφανίζεται στὶς πηγὲς πλέον ὡς *Πανοσιομολογιοτάτος Παπα Νικόλαος*²⁰.

¹⁶ Κώδ. Ζητειῶν Μονῆς Δοχειαρίου 491, φ. 256r.

¹⁷ Ἡ «Ζητεία» ἢ «Ταξειδίον» ἐντάσσεται στὴν πολύπλευρη προσπάθεια τῶν ἀγιορειτικῶν Μονῶν νὰ ἐξασφαλίσουν χρήματα, τὰ ὁποία ἦταν ἀπαραίτητα γιὰ τὴν πληρωμὴ τῶν διαφόρων ἐπαχθῶν οἰκομικῶν ὑποχρεώσεων ἐναντι τοῦ Ὀθωμανοῦ κατακτητῆ. Πνευματικοὶ καὶ δάσκαλοι, κατὰ κανόνα Ἱερομόναχοι, διέτρεχαν τὶς ἐπαρχίες πρὸς συλλογὴ προαιρετικῶν «ἐλεῶν», ἀντιπροσφέροντας πνευματικὴ ὠφέλεια ποὺ ἐκπῆγαζε ἀπὸ τὰ Τίμια Λειψάνα, τὰ ὁποία μετέφεραν μαζὶ τους ἢ τὶς διαφορὲς ἱεροπραξίες ποὺ ἐπιτελοῦσαν. Παράλληλα, ἡ παρουσία τῶν «Ταξειδιωτῶν» συνετέλεσε στὴν προβολὴ τοῦ ἀγιορειτικοῦ μοναχισμοῦ, καθ' ὅτι ὁ λαὸς θαύμαζε τὴν πνευματικὴ περιωπὴ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὸ Ἅγιον Ὅρος νὰ καταστῆ πόλος ἑλξῆς. Γιὰ τοὺς «Ταξειδιῶτες» καὶ τὴ «Ζητεία», βλ. Ἀλεξάνδρου Λαυριώτου, «Τὸ Ἅγιον Ὅρος μετὰ τὴν Ὀθωμανικὴν κατάκτησιν», *ΕΕΒΣ* 32 (1963) 186 – 189· Κοσμᾶ Βλάχου, *Ἡ χερσόνησος τοῦ Ἁγίου Ὁρους Ἄθω καὶ αἱ ἐν αὐτῇ Μοναὶ καὶ οἱ μοναχοὶ πάλαι τε καὶ νῦν* ὑπὸ... Ἐν Βόλῳ Πανθεσσαλικῶν Τυπογραφεῖον Ἀθ. Πλατανιώτου, 1903. Φωτοαναστατικὴ ἀνατύπωση (στὸ τέλος περιλαμβάνει εὐρετήριο κυρίων ὀνομάτων συνταχθὲν ὑπὸ Νικολάου Τουτοῦ καὶ Γεωργίου Φουστέρη), Ἀγιορειτικὴ Ἑστία: [Ἀθωνικὰ Ἀνάλεκτα 2], Θεσσαλονίκη 2005, σ. 93· Χρ. Πατρινέλη, «Ἡ ὀργάνωση τοῦ Γένους ὑπὸ τοὺς Τούρκους καὶ ἡ ἐπιβίωσή του», Συλλογικὸ ἄρθρο στὴν *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, τ. Γ' (1974), σ. 144· Π. Χρήστου, *Τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἀθωνικὴ Πολιτεία - Ἱστορία - Τέχνη - Ζωή*, Ἐκδόσεις Ἐποπτεία, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Ἀθῆνα 1987, σ. 200.

¹⁸ Κώδικας ΚΔ', ἀρ. ἐπιστ. 52/22 – 8 – 1834: *Τῷ πανομοιολογιωτάτῳ κυρίῳ Νικηφόρῳ Ἱερομονάχῳ εἰς Δοχειαρίτικον Κονάκι ἐν Καριαῖς*.

¹⁹ Εἶναι γνωστὸ ὅτι κατὰ τὸ διάστημα μεταξὺ τοῦ 1830 καὶ 1834 τὰ πράγματα δὲν ἔβαιναν καλῶς στὴ μονὴ Δοχειαρίου. Κάποιοι γέροντες δημιούργησαν δυσάρεστες καταστάσεις, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀπώλεια τῆς εὐνομίας καὶ τῆς τάξης. Ἡ προσπάθεια τῶν ἀδελφῶν τὸ 1834 νὰ μετατραπεῖ ἡ μονὴ ἀπὸ ιδιόρρυθμο σὲ κοινόβιο ἔπεσε στὸ κενό. Στὴν ἀνατροπὴ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ Προηγούμενου Θεωνᾶ γιὰ κοινοβιοποίησι τοῦ μοναστηριοῦ συνήργησε καὶ ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Μελέτιος (1830 – 1841). Ὁ Νικόλαος φαίνεται νὰ διατηρεῖ καλὲς σχέσεις μὲ τὸν Προηγούμενο Θεωνᾶ, βλ. Δ. Γόννη, «Ἱστορικὸ διάγραμμα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δοχειαρίου», *Παρουσία Μονῆς Δοχειαρίου*, σσ. 72 – 73 καὶ Κατάστιχα ληγοδοσίας 1834, ΛΑ xxxv, φ. 11v.

²⁰ Πρβλ. τοὺς Καταλόγους Συνδρομητῶν τῶν μουσικῶν βιβλίων *Καλοφωνικὸν Εἰρμολόγιον* (1835) and *Δοξαστάριον Ἰακώβου Πρωτοψάλτου* (1836). Οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων ἀναλυτικὰ στὸ Γ. Χατζηθεοδώρου, *Βιβλιογραφία τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Περίοδος Α' (1820 – 1899)*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 70-72, 75-76.

Ἡ πορεία τοῦ Νικολάου, ὅμως, δὲν σταμάτησε ἐκεῖ. Τὸ ἔτος 1838 ὁ Νικόλαος βρίσκεται πίσω ξανά στὶς τάξεις τῆς Δοχειαρίτικης ἀδελφότητος, ἔχοντας μάλιστα τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀντιπροσώπου τῆς Μονῆς στὴν Ἱερὰ Σύναξη. Στὴν ἐπιστολὴ τῶν Δοχειαριτῶν πατέρων πρὸς τὸ Νικόλαο²¹ διαφαίνονται οἱ λόγοι τῆς ἀπομάκρυνσης ἀπὸ τὸ Δοχειάρι ὅπως καὶ τῆς ἐπιστροφῆς του στὴν ἀδελφότητα, ἐνισχύοντας τὴν ὑπόνοια γιὰ τὴν ὑπαρξὴ φιλονικειῶν στοὺς κόλπους τοῦ μοναστηριοῦ.

Τὸ ἔτος 1840 ὁ Νικόλαος ζητεῖ τὴν ἀντικατάστασή του στὸ διακόνημα τοῦ Ἀντιπροσώπου. Ἡ μονὴ ἀνταποκρίνεται στὸ αἴτημα τοῦ ἱερομονάχου καὶ μὴ θέλοντας νὰ ἀπωλέσει ἕναν ἄξιον ἐργάτη, τὸν τιμᾷ μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐπιστάτου μὲ ἐνιαύσια θητεία καὶ μισθό. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς θητείας του ὡς Ἐπιστάτου, ὁ Νικόλαος ἐπανέρχεται στὸ ἀξίωμα τοῦ Ἀντιπροσώπου τῆς Μονῆς, στὸ ὁποῖο καὶ παρέμεινε ἕως τὸ θάνατό του.

Ὁ θάνατος τὸν βρῆκε μετὰ τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1845, ἀφοῦ ἐκεῖνο τὸ μῆνα γνωρίζουμε ὅτι βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολη, ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Μονῆς²². Τὸ πιθανότερο εἶναι ὅτι ἐπλήρωσε τὸ «κοινὸν χρέος» στὶς ἀρχὲς τοῦ 1846. Τὸ θάνατό του μαθαίνουμε ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἀπόσπασμα τῶν *καταστίχων ληψοδοσιῶν*²³. Ἦταν ἐξήντα πέντε ἐτῶν. Ἡ μονὴ Δοχειαρίου τίμησε τὸν μακαριστὸ ἱερομόναχο καταβάλλοντας χρήματα εἰς μνημόσυνόν του²⁴, ὅπως καὶ αὐτὸς ἔπραξε ἄλλοτε σὲ ἀνάλογη περίπτωση²⁵.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς θητείας του ὡς Ἀντιπρόσωπος καὶ Ἐπιστάτης, τήρησε μαχητικὴ καὶ ἐνίοτε παρεμβατικὴ στάση σὲ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦσαν τὶς διάφορες ὑποθέσεις τῆς Μονῆς. Ἀναμείχθηκε ἐνεργὰ στὴ ὑπόθεση τῆς Σλομποζίας²⁶ ὑπὲρ τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ ἡγουμένου τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Σλομποζίας Γαβριήλ²⁷, ἐνῶ ἀπεστάλη δύο φορὲς στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ ὑποθέσεις τοῦ μοναστηριοῦ²⁸.

²¹ Φάκελος ΙΕ', ἀρ. ἐπιστ. 7, (; - 1838).

²² Φάκελος ΙΑ', ἀρ. ἐπιστ. 67/16 – 9 – 1845, Αναφορὰ τῆς ἀπεσταλμένης ἐπιτροπῆς πρὸς τὴ Μονὴ· Φάκελος Η', ἀρ. ἐπιστ. 26/8 – 9 – 1845, Σιγίλλιδες γράμμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Μελετίου πρὸς τὴ μονὴ Δοχειαρίου γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ἡγουμενίας.

²³ Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1845 – 46, ΛΑ LXIV, φ. 1r.

²⁴ Κατάστιχα ληψοδοσιῶν, 1845 – 46, ΛΑ LXIV, φ. 4r: *εἰς τρεῖς παρρησίας διὰ τὸν ππ Νικόλα γρ. 150* · φ. 4r: *εἰς ἕνα πτωχὸν διὰ τὸν ππ Νικόλα γρ. 50*.

²⁵ Κώδικας ΚΔ', ἀρ. ἐπιστ. 258/14 – 10 – 1844, ὁ Νικόλαος δίνει ἑκατὸ γρόσια διὰ ὄνομα *Ἰωάσαφ μοναχοῦ...διὰ μνημόσυνόν του καὶ ἔστω*.

²⁶ Πρόκειται γιὰ μετόχι τῆς μονῆς Δοχειαρίου στὴ Βλαχία. Ἦταν μοναστήρι μὲ τεράστιες ἐκτάσεις, δωρισμένο τὸ 1626 ἀπὸ τὸ μέγα Ποστέλνικο Γιαννάκη, μὲ μόνο ὄρο τὸ αἰώνιο μνημόσυνο τοῦ ἴδιου καὶ τῶν γονέων του, βλ. Δ. Γόννη, ὅπ. π., σ. 68· Χρ. Κτενᾶ, *Ἡ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἄθω ἱερά, βασιλικὴ καὶ σταυροπηγιακὴ Μονὴ τοῦ Δοχειαρίου καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον ἔθνος ὑπηρεσίαι αὐτῆς* (963-1921), Ἐν Ἀθήναις τύποις Κ. Γ. Μακρίδου καὶ Ἰ. Λ. Αλευροπούλου 1926, σσ. 47-48. Ἡ ὑπόθεση ἀφορᾷ τὴν προσπάθεια τοῦ πρ. Τραϊανουπόλεως Ανθίμου, ἐκτοπισμένου Μητροπολίτη στὴ μονὴ Δοχειαρίου, νὰ ἀναλάβει τὴν ἡγουμενία τοῦ μετοχίου τῆς Σλομποζίας, μετὰ τὴ λήξη τῆς θητείας τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γαβριήλ.

²⁷ Δοχειαρίτης ἱερομόναχος, ἡγούμενος τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Σλομποζίας. Τὸ 1843 ἐξέδωσε τὸ *Προσκυνητᾶριον τοῦ βασιλικοῦ, πατριαρχικοῦ, σταυροπηγιακοῦ τε, καὶ σεβασμίου ἱεροῦ μοναστηρίου τοῦ Δοχειαρίου, τοῦ ἐν ἀγιονύμφῳ ὄρει τοῦ Ἄθωτος...*, βλ. Δ. Γόννη, ὅπ. π., σσ. 80 – 81.

²⁸ Ἡ πρώτη ἀποστολὴ ἔγινε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1840 μὲ σκοπὸ τὴ μεταφορὰ γραμμάτων τῆς Μονῆς στὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίτροπο τοῦ Ἁγίου Ὁρους ἀρχιμανδρίτη Σωφρόνιο Βατοπαιδιῶ με τὸν

γ. Μουσική παρουσία του Νικολάου Δοχειαρίτη

1. Μουσική παιδεία και ψαλτική διακονία.

Ακριβείς πληροφορίες για τη μαθητεία του στη μουσική δεν έχουμε. Οί άπαρχές της μουσικής του παιδείας πρέπει να αναζητηθούν πολύ πριν έγκαταβιώσει στο Άγιον Όρος, κατά την παιδική του ηλικία, στο οικογενειακό του περιβάλλον και την ιδιαίτερή του πατρίδα, την περιοχή της Όμβριακής – Δομοκοῦ, όπου φαίνεται ότι ὑπῆρχε αξιόλογη μουσική κίνηση, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τοὺς καταλόγους τῶν συνδρομητῶν τῶν μουσικῶν βιβλίων και συγκεκριμένα τοῦ *Καλοφωνικοῦ Εἰρμολογίου* 1835, ὅπου σὲ ιδιαίτερη παράγραφο ἀναφέρονται: *Οἱ ἐν Δομοκῶ* συνδρομητές. Παρὰ τὴ μεγάλη χρονικὴ ἀπόσταση τῆς ἐκδοσης τοῦ καταλόγου ἀπὸ τὰ τελευταῖα δέκα πέντε χρόνια τοῦ 18^{ου} αἰ. (ταυτιζόμενα μὲ τὴν παιδικὴ ηλικία τοῦ Νικολάου), τὸ ὀνομαστικὸ περιεχόμενον τοῦ καταλόγου εἶναι ἐνδεικτικὸ τῆς μουσικῆς κίνησης τοῦ Δομοκοῦ, στοιχεῖο πὸν καταδεικνύει τὴ μακρὰ μουσικὴ παράδοση τῆς περιοχῆς κατὰ τὴν περίοδο ἐκείνη, ὅταν ὁ μικρὸς Νικόλαος βαπτιζόταν στὰ νάματα τῆς μουσικῆς. Ὡς συνδρομητῆς ἀναφέρονται ὁ *Θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Θαυμακοῦ κ. Κύριλλος*, ὁ *ἐν ἱερομονάχοις μουσικὸς κ. Διονύσιος ἐξ Όμβριακῆς*, ὁ *λόγιος και μουσικὸς κ. Νικόλαος Παπάζογλους ἐκ Δομοκοῦ*, ὁ *τιμιώτατος κ. Μῆτρος Μάμμος*²⁹. Στὸν παραπάνω κατάλογο διαφαίνεται ἡ «ἐπίσημη» ὑποστήριξη τῆς μουσικῆς στὸ πρόσωπο τοῦ Θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου, ἢ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Όμβρακιώτη ἱερομονάχου Διονυσίου ὑπαρξῆς μοναστικῶν κέντρου πὸν θὰ ὑποστήριζε τὴν ἐκμάθηση και διάδοση τῆς ψαλτικῆς τέχνης, ἢ πιθανὴ ὑπαρξῆς μουσικοδιδασκαλείου στὸ Δομοκὸν πλαισιούμενον ἀπὸ λογίους και μουσικούς, και ὁ συνεπικουρικὸς ρόλος τῶν τιμιωτάτων ἀνδρῶν.

Ἐπίσης, διαπιστώνουμε ὅτι και ἄνθρωποι τοῦ συγγενικοῦ περιβάλλοντός του ἀσχολοῦνταν μὲ τὴν ψαλτικὴ τέχνη. Ἀπὸ τὴν πρώτη ἐπιστολὴ τοῦ συγγενοῦς του Παναγιώτη Πρωτόπαππα, κατὰ τὸ 1834³⁰ πληροφορούμαστε ὅτι ὁ Παναγιώτης γνώριζε μουσικὴ και ὅτι διδασκόταν ἀπὸ τὸν *κύριον* και μετέπειτα *ἱερομόναχον Διονύσιον*, τὸν ἀναφερόμενον στὸν κατάλογο συνδρομητῶν τοῦ *Καλοφωνικοῦ Εἰρμολογίου* 1835. Ἡ μουσικὴ του ἀναζήτηση τὸν ὀδήγησε νὰ ζητήσει ἀπὸ τὸ Νικόλαο τὸ 1834 νὰ τοῦ ἀποστείλει μουσικὸ βιβλίο και μάλιστα *στιχηράρι*, γὰ νὰ *διαβάσει*, ὅπως γράφει³¹. Ἡ παράκλησή του ἐπαναλαμβάνεται και στὴ δευτέρῃ του ἐπιστολῇ τὸ 1840 γιατί, ὅπως

ὁποῖο θὰ συνταξίδευε, φροντίζοντας γὰ τὴν *ταχεῖαν και ἀσφαλῆ των διεύθυνσιν*, βλ. Φάκελος ΙΕ', ἀρ. ἐπιστ. 25/8 – 1 – 1840, οἱ ἐπίτροποι τῆς Δοχειαρίου τῷ *πανομουσικολογιωτάτῳ κυρίῳ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ*. Ἡ δευτέρῃ ἀποστολὴ τοῦ Νικολάου στὴν Πόλη πραγματοποιήθηκε τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1845, συμμετέχοντας στὴν ἐπιτροπὴ τῆς μονῆς πὸν ἀνέλαβε νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸν πατριάρχη γὰ τὸ ζήτημα τῆς ἡγουμενίας στὸ μετόχι τῆς Σλομποζίας (βλ. παραπάνω) και, κυρίως, γὰ τὴν ὀριακὴ διαφορά μεταξύ μονῆς Δοχειαρίου και Ξενοφῶντος.

²⁹ *Καλοφωνικὸν Εἰρμολόγιον* 1835, «Κατάλογος Φιλομούσων Συνδρομητῶν» (στὸ τέλος τοῦ βιβλίου), σ. 274.

³⁰ Φάκελος Γ', ἀρ. ἐπιστ. 205/20 – 2 – 1834.

³¹ Τὸ γεγονός ὅτι ζητᾷ ἀπὸ τὸ Νικόλαο νὰ τοῦ στείλει *στιχηράρι*, βιβλίο ψαλτικῆς πὸν ἀπαιτεῖ προχωρημένες μουσικῆς γνώσεις, φανερώνει τὸ ἀρκετὰ ὑψηλὸ ἐπίπεδο γνώσεων τοῦ Παναγιώτη Πρωτόπαπα και γενικότερα τὸ ὑψηλὸ ψαλτικὸ περιβάλλον του. Ἐπιπλέον, τὸ *διάβασμα* στὸ χῶρο τῆς ψαλτικῆς, πέρα ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς προσωπικῆς μελέτης σημαίνει και τὴ διδασκαλία τῆς μουσικῆς. Ὅπως ἔχουμε δεῖ, ὁ Παναγιώτης Πρωτόπαπας ἔπαιρνε μαθήματα μουσικῆς ἀπὸ τὸν ἱερομόναχο Διονύσιο.

αναφέρει, ή ανάγκη τής μελέτης είναι έπιτακτική³². Βλέπουμε, λοιπόν, ότι άφενδός ή οίκογένειά του και άφετέρου ή μουσική κίνηση τοῦ Δομοκοῦ ὑπῆρξαν τὸ πρῶτο έφαλτήριο για τήν ψαλτική πρόοδο τοῦ Νικολάου.

Εἶναι, ὡστόσο, βέβαιο ὅτι ή πραγματική εκπαίδευση και εξέλιξη τοῦ Νικολάου πρέπει νὰ πραγματοποιήθηκε στη μονή Δοχειαρίου. Εικάζουμε ὅτι έγκαταστάθηκε στοῦ Ἁγίου Ὁρος στην ήλικία τῶν δεκαοχτῶ ή εἰκοσι έτῶν. Αὐτὸ θὰ άπετέλεσε ένα έφαλτήριο για τή μουσική παιδεία τοῦ Νικολάου. Ἐκεῖ θὰ συνάντησε τοὺς δασκάλους τής μονῆς πού διακονοῦσαν τὸ ἀναλόγιο και δίδασκαν τήν ψαλτική τέχνη³³. Ἐχει έπισημανθεῖ στη μονή Δοχειαρίου ένας κώδικας, πού, εξαιτίας τῶν παρασελίδων σημειώσεων, εικάζεται ὅτι χρησίμευσε σάν ένα πρῶτο βιβλίο ψαλτικῆς για τὸ Νικόλαο και, βέβαια, ανήκε στον κύκλο τῶν ἀναγκαίων ψαλτικῶν βιβλίων για τή διακονία τοῦ ἀναλογίου³⁴. Παράλληλα, θὰ ζυμώθηκε στις ἀδιάλειπτες νυχθήμερες ἀκολουθίες, ὅπου θὰ έκανε πράξη ὅλο τὸ ἀναγκαῖο ρεπερτόριο τής ψαλτικῆς τέχνης. Ἡ άνεση πού επέδειξε ἀργότερα τόσο στην ἀντιγραφή τῶν κωδίκων ὅσο και στη σύνθεση νέων μελῶν βασισμένων στοῦ παραδοσιακὸ μέλος μαρτυρεῖ τήν οὐσιαστική έξοικειώσή του με τὸ εκκλησιαστικὸ μέλος πού εἶχε έπιτελεσθεῖ κατά τή διάρκεια τής μαθητείας του και εἶχε έπιβοηθηθεῖ με τή συνεχῆ εξάσκηση τοῦ ψαλτικοῦ λειτουργήματος.

Εἶναι, επίσης, βέβαιο ὅτι ἤλθε σὲ έπαφή με άλλες μουσικὲς προσωπικότητες τοῦ Ἁγίου Ὁρους πού καλοῦνταν νὰ ψάλουν στις πανηγύρεις τής Μονῆς και ιδιαίτερα με τὸ Συνέσιο Ἰβηρίτη, μεγάλη άγιορειτική ψαλτική μορφή πού ἔδρασε κατά τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} και ἀρχές τοῦ 19^{ου} αἰ.³⁵. Ἀκόμα και ή ὑπόθεση ὅτι ὁ Νικόλαος μετέβη στην Κωνσταντινούπολη και μαθήτευσε κοντὰ στοῦ χαλκέντερο έξηγητῆ τής

³² Φάκελλος Γ', άρ. έπιστ. 59/1 -6 - 1840.

³³ Η μονή Δοχειαρίου διέθετε στις τάξεις της ικανοὺς ψάλτες και μουσικοδιδασκάλους, γνωστοὺς ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰ., πού δημιούργησαν μιὰ ἀξιόλογη παράδοση, βλ. Ἀμφιλοχίου ιερομονάχου Δοχειαρίτου, «Δοχειαρίτες μουσικοδιδάσκαλοι και ιεροψάλτες ἀπὸ τὸν ιη' μέχρι τὰ μέσα τοῦ κ' αἰῶνα», στὸν τόμο *Παρουσία Μονῆς Δοχειαρίου* (έπιμέλεια έκδοσης: Στ. Γ. Παπαδόπουλος †), Ἱερά Μονή Δοχειαρίου, Ἁγιον Ὁρος 2001, σσ. 453 - 462.

³⁴ Εἶναι ὁ κῶδ. Δοχειαρίου (στοῦ ἐξῆς Δοχ.) 343 (Ανθολογία - Ὁραι) πού περιέχει παρασελίδες έξηγήσεις τοῦ Νικολάου στη Νέα Σημειογραφία. Η ὑπαρξη σημειώσεων δηλώνει ὅτι τὸ χφ. ανήκε στοῦ Νικόλαο και μᾶς παραπέμπει στη χρήση τοῦ χφ. κατά τήν πρώτη ψαλτική περίοδο τοῦ Νικολάου, πριν τή μεταρρύθμιση τοῦ 1814.

³⁵ Σύμφωνα με τὰ κατάστιχα ληψοδοσιῶν, ὁ Συνέσιος Ἰβηρίτης εκλήθη νὰ ψάλει στη μονή Δοχειαρίου κατά τήν πανήγυρη τῶν Ἀρχαγγέλων δύο φορές: τὸ 1812, Κατάστιχα ληψοδοσιῶν, ΛΑ xxiv, φ. 16ν: *Τῷ κῦρ Συνεσίῳ ψάλτη διὰ τήν έορτήν* και τὸ 1815, Κατάστιχα ληψοδοσιῶν, ΛΑ xxxvii, φ. 16ν: *γρόσια 12 εἰς τὸν ψάλτην κῦρ Συνέσιον ἐν τῇ έορτῇ*. Ἐπομένως, ὁ Νικηφόρος εἶχε ἔλθει σὲ έπαφή με τὸ Συνέσιο και μάλιστα τὸ 1815 συνέψαλε στην πανήγυρη, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τήν πληρωμὴ του τήν ἴδια χρονιά για τή συμμετοχή του στη γιορτή. Η σχέση τοῦ Νικηφόρου με τὸν γέροντα πιά Συνέσιο και ή μουσική μετακένωση τοῦ ὑλικοῦ στοῦ νεαρὸ τότε Νικηφόρο έπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι, ἀργότερα, οἱ κώδικες τοῦ άγιορείτη έξηγητῆ περιλαμβάνουν έννεά συνθέσεις τοῦ Συνεσίου έξηγημένες στη Νέα Σημειογραφία και πολλαπλὰ ἀντιγραμμένες: *Μακάριος Ἀνήρ* ἦχος Α' (τρίηχη σύνθεση), *Δοῦλοι Κύριον* ἦχος Γ', *Δοῦλοι Κύριον* ἦχος πλάγιος τοῦ Β', *Λόγον άγαθόν* ἦχος Δ', *Δοξολογία* ἦχος Α' τετράφωνος, *Χερουβικὸ* ἦχος Α', *Ἐπὶ Σοὶ χαίρει* ἦχος πλάγιος τοῦ Δ', *Ἄπορῶ γλώττη και χεῖλεσιν* (μάθημα στοὺς μ' μάρτυρας) ἦχος Α', *Χαίρει χαρὰν πάντα τὰ πέρατα* (μάθημα στοὺς Ἀρχαγγέλους) ἦχος πλάγιος τοῦ Δ'. Για τὶς ἀκριβεῖς παραπομπές τῶν συνθέσεων βλ. Μιχαήλ Στρουμπάκη, *Νικόλαος Δοχειαρίτης και ή συμβολή του στην ψαλτική τέχνη*, Ἀθήνα 2007, στοῦ δικτυακὸ τόπο τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Τεκμηρίωσης: www.ekt.gr, <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/19123#page/287/mode/2up> (24/11/2012).

Πατρώας μας μουσικῆς Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα, εκφράζει τὴν πεποίθησή ὅτι ὁ ἀγιορείτης ἱερομόναχος συνεχῶς ἀναζητοῦσε τὴ μουσικὴ γνώση. Τὸ βέβαιο εἶναι ὅτι, λόγω τῆς οὐσιαστικῆς ἐνασχόλησής του μετὰ τὴν ψαλτικὴ, ἐφοδιαζόταν μετὰ μουσικὰ κείμενα ἢ χειρόγραφα καὶ ἀσφαλῶς ἐπληροφορεῖτο συνεχῶς τὰ μουσικὰ τεκταινόμενα στὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ἄν ἐξετάσουμε τοὺς χειρόγραφους κώδικές του, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ὀρισμένοι ἀπὸ αὐτοὺς σχετίζονται κατὰ ἓνα μέρος, μεγάλο ἢ μικρὸ ἀνάλογα μετὰ τὴν περίπτωσή, μετὰ τὰ ἔντυπα τῆς ἐποχῆς, τὰ ὁποῖα εἶχε στὴν κατοχὴ του³⁶. Σὲ κάποια ἦταν καὶ συνδρομητής³⁷.

Τὸ ἔμφυτο ταλέντο του καὶ τὸ ὑψηλὸ ἐπίπεδο τῆς ψαλτικῆς του παιδείας, ὀδήγησαν τὸ Νικόλαο ἀπὸ πολὺ νωρὶς νὰ προσανατολιστεῖ στὸ ἀγλαόκαρπο διακόνημα τοῦ ψάλτη. Τὸ γεγονός ὅτι ἀπὸ τὸ 1818 ἐγκαθίσταται στὶς Καρυές, ἀπ' ὅπου καλεῖται νὰ ψάλει στὶς ἀγιορειτικὲς πανηγύρεις, μᾶς δείχνει ὅτι ὁ ἀγιορείτης μελουργὸς ἐπιθυμοῦσε ἀπὸ νωρὶς νὰ ἀσχοληθεῖ ἀποκλειστικὰ μετὰ τὴν ψαλτικὴ τέχνη, ἀπερίσπαστος ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ. Τὸ ἐπίπεδο τῆς ψαλτικῆς του ἀπόδοσης ἀναγνωρίστηκε ἀπὸ τὴ μονὴ Δοχειαρίου καὶ στὴν ὄριμη ἡλικία τῶν τριάντα τεσσάρων ἐτῶν ἀναφέρεται ἐπίσημα στὰ κατὰστιχα ληψοδοσιῶν τῆς μονῆς νὰ λαμβάνει μισθὸ γιὰ τὸν ψαλτικὸ του κόπο στὴν ἑορτὴ τῶν Ἀρχαγγέλων, συμπάλλοντας μετὰ τὸ Συνέσιο Ἰβηρίτη³⁸. Σταθμὸς γιὰ τὴν ψαλτικὴ δραστηριότητα τοῦ Νικολάου ὑπῆρξε ἡ ἀνάληψη ὑπηρεσίας ὡς προεξάρχωντος τοῦ δεξιοῦ χοροῦ τοῦ Πρωτάτου, μετὰ ἐτήσιο μισθὸ 110 γρόσια, ὅπως ἀναφέρεται στὰ Κατὰστιχα ληψοδοσίας τῆς Ἱ. Κοινότητος³⁹. Ὡς *παπὰ κὺρ Νικηφόρος ἱεροψάλτης* ἀναφέρεται στὸ κείμενο τοῦ 1830, κατὰ τὸ ὁποῖο ἐγίνε προεστὼς. Ἐκτοτε, στὶς περισσότερες οἰκονομικὲς ληψοδοσίες μετὰ τὴν μονὴ μνημονεύεται ὡς *ψάλτης*⁴⁰, ιδιότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὸ διὰ βίου διακόνημα τοῦ Νικολάου στὸ Ἅγιον Ὄρος⁴¹. Ὡς *ψάλτης ἢ ἱεροψάλτης* ἀναγνωρίζεται καὶ ἀπὸ τὸ εὐρύτερο περιβάλλον του, ὅπως καταδεικνύουν οἱ προσα-

³⁶ Στὴ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς Δοχειαρίου βρέθηκε ὁ Α΄ τόμος τοῦ ἔντυπου *Ταμείου Ἀνθολογίας Χουρμούζιου* 1824, συσταχμένος μετὰ τεύχη περιέχοντα συμπληρωματικὴ ὕλη, γραμμένα ἀπὸ τὸ χεῖρ τοῦ Νικολάου. Πρόκειται γιὰ τὸν κώδ. Δοχ. 471.

³⁷ Ὡς συνδρομητής ὁ Νικόλαος ἀναφέρεται στὰ παρακάτω ἔντυπα: *Εἰρμολόγιον Πέτρου Λαμπαδαρίου* 1825· *Ταμείου Ἀνθολογίας Γρηγορίου Α΄ - Β΄* 1834· *Καλοφωνικὸν Εἰρμολόγιον* 1835 καὶ στὸ *Ταμείου Ἀνθολογίας Γρηγορίου* 1834.

³⁸ Κατὰστιχα ληψοδοσιῶν 1815, ΛΑ xxxvii, φ. 16ν: *γρόσια 2:20 εἰς κόπον τοῦ παπὰ Νικηφόρου διὰ τὴν ἑορτήν*. Τῆς παραπάνω ἐγγραφῆς προηγεῖται ἡ ἐγγραφὴ ποὺ ἀφορᾷ τὸ Συνέσιο γιὰ τὴν ἴδια ἑορτὴ.

³⁹ Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπὸ τὸν π. Θεόκτιστο Δοχειαρίτη, τὸν ὁποῖο εὐχαριστῶ γιὰ τὴν ἔρευνα ποὺ διετέλεσε γιὰ λογαριασμὸ μου στὰ Ἀρχεῖα τῆς Κοινότητος, κατόπιν σχετικῆς μου αἴτησης στὴν Ἱ. Κοινότητα. Παραθέτω τὸ σχετικὸ ἀπόσπασμα: 1820 – 1821, *Τῷ Πρωτοψάλτῃ παπᾷ Νικηφόρῳ χρονικὸν του μισθὸν γρ. 110*. Τὰ κατὰστιχα ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῆς Ἱ. Κοινότητος γιὰ τὴν περίοδο αὐτὴ περιέχονται στὸν κώδ. ὑπ' ἀρ. 11 τοῦ Ἀρχείου τοῦ Πρωτάτου, βλ. σχετ. Χαρ. Γάσπαρη, «Ἀρχεῖο Πρωτάτου. Ἐπιτομὲς μεταβυζαντινῶν ἐγγράφων», *ΑΣ* 2 (1991) 208 – 210. Ἡ καταγραφὴ τῶν ληψοδοσιῶν διακόπτεται, γιὰ εὐνόητους λόγους, μετὰ τὸ ξέσπασμα τῆς Ἐπανάστασης στὸ Ἅγιον Ὄρος.

⁴⁰ Κατὰστιχα ληψοδοσιῶν 1819 – 20, ΛΑ xxxix, φ. 21r: *τοῦ ἐν Καραῖς παπὰ κὺρ Νικηφόρου ψάλτη* · 1820 – 21, ΛΑ xxxix, φ. 10ν: *Ἀπὸ δασίματα τῶν ἡμετέρων κελλιωτῶν... γρ. 17 ὅσα παρὰ τοῦ παπὰ Νικηφόρου ψάλτη* · 1832, ΛΑ xxxiii, φ. 8r: *γρ. 1000 ἀπὸ τὸν παπὰ κὺρ Νικηφόρον ψάλτην κοινοβιάτην μας πρὸς 6%* · φ. 13r, *γρ. 60 ἔτι τῶν τόκων τοῦ παπὰ Νικηφόρου ψάλτη ἐδικοῦ μας* · 1835 – 36, ΛΑ xxxvi, φ. 24r: *τῷ παπᾷ Νικηφόρῳ ψάλτῃ* · 1838 – 39, ΛΑ II, φ. 2r: *γρ. 100 ἀπὸ μίαν ἐλεημοσύνην διὰ τοῦ παπὰ Νικόλα ψάλτου*.

⁴¹ Κώδικας ΚΔ΄, ἀρ. ἐπιστ. 258/14 – 10 – 1844, ἐπιστολὴ Ἀγιοπαυλιτῶν πρὸς τοὺς Δοχειαρίτας, στίχ. 1: *Δῆλον γίνεται ὅτι ἐλάβομεν παρὰ τοῦ κυρίου παπὰ Νικολάου ψάλτου...*

γορεύσεις τῶν ληφθεισῶν ἐπιστολῶν⁴², ιδιαίτερα δὲ αὐτῶν ποὺ τὸν προσκαλοῦν νὰ ψάλει σὲ ἀγιορειτικὲς πανηγύρεις⁴³.

δ. Τὸ κύριο μουσικὸ ἔργο τοῦ Νικολάου

1. Παραγωγή χειρογράφων

Ἡ παραγωγή μουσικῶν χειρογράφων ὑπῆρξε ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ διακονήματα τοῦ Νικολάου Δοχειαρίτη. Ἡ παραγωγή ἐκτείνεται α) στὴν ἀντιγραφή ἤδη ὑπαρχόντων κωδίκων καὶ β) στὴν κατάρτιση νέων κωδίκων μὲ ἐξηγήσεις, προερχόμενες, κυρίως, ἀπὸ τὴν ἐξηγητικὴ ἐργασία τοῦ ἀγιορείτη ἱερομονάχου. Ὁ Νικόλαος δραστηριοποιήθηκε στὸν τομέα τῆς ἀντιγραφῆς, τόσο κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἴσχυε τὸ παλαιὸ σημειογραφικὸ σύστημα, ὅσο καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς σημειογραφίας, τὸ 1814. Μόνο ποὺ ἀπὸ τότε τὰ χειρόγραφα του ἐμπλουτίζονται καὶ μὲ τὶς ἐξηγήσεις του, ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ γίνῃ λόγος παρακάτω.

Ὁ Νικόλαος ξεκίνησε τὴν κωδικογραφικὴ του δραστηριότητα ἀρκετὰ νωρίς, στὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰ. Οἱ Ἀνθολογίαις Gr. Liturg. E. 4 (S.C.36615)⁴⁴ καὶ Δοχ. 343, τὸ δοξαστάριο τοῦ Ἰακώβου Δοχ. 365 καὶ τὸ ἀναστασιματάριο τοῦ Χρυσάφου Καρακάλλου (στὸ ἐξῆς Καρακ.) 231 εἶναι κώδικες γραμμένοι στὴν παλαιὰ σημειογραφία, προοριζόμενοι γιὰ δικό του λογαριασμὸ κατὰ τὴ διακονία τοῦ ἀναλογίου. Γιὰ δικὴ του χρῆση πρέπει νὰ ἦταν καὶ ἡ Ἀνθολογία Δοχ. 341 (εἰκόνα 2), στὴν παλαιὰ σημειογραφία ποὺ γράφτηκε ἀρκετὰ ἀργότερα, τὸ 1822⁴⁵. Ἡ πρώτη ἀντιγραφικὴ δράση γιὰ λογαριασμὸ τρίτων τοποθετεῖται τὸ 1815: ἀντιγράφει τὸν κώδ. Σκήτης Ἁγίας Ἄννης 82, Στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν⁴⁶. Μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1821 καὶ 1823 ἀντιγράφει στὴν παλαιὰ σημειογραφία γιὰ τὸν παπὰ Νικόδημο Χιλανδαρινὸ ἓνα εἰρμολόγιο τοῦ Πέτρου λαμπαδαρίου «κατὰ τὸ ὕφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας»⁴⁷. Τὴν ἴδια περίοδο 1820 – 1825 τοποθετεῖται καὶ ἓνας πολὺ σημαντικὸς κώδικας, ὁ Μ. Λαύρας Θ 160 ποὺ περιέχει μέλη σὲ διπλὴ σημειογραφία (παλαιὰ καὶ νέα) καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ἀντιγραφικὴ καὶ ἐξηγητικὴ προσπάθεια τοῦ Νικολάου στὴ Νέα Σημειογραφία. Μὲ τὸν κώδικα αὐτὸ ἐγκαινιάστηκε ἡ ἐξηγητικὴ του δραστηριότητα, χωρὶς ὅμως νὰ θεωρεῖται ὀλοκληρωμένη ἐργασία, ὅπως οἱ ἐπόμενες. Ἡ πρώτη ὀλοκληρωμένη ἀξιόλογη ἐξηγητικὴ ἐργασία τοῦ Νικολάου τοποθετεῖται στὴν τε-

⁴² Φακέλος Γ', ἀρ. ἐπιστ. 49/8 – 6 – 1839, Θεοφάνης Ἀρχιμανδρίτης *Τῶ πανοσιομουσικολογιατάτω κυρίω μοι κυρίω Νικολάω ἱεροψάλτη*.

⁴³ Πρβλ. Κώδικας Ἐπιστολῶν ΚΔ', ἀρ. ἐπιστ. 53/14 – 11 – 1837· Φάκελλος ΙΕ', ἀρ. ἐπιστ. 12/3 – 11 – 1839· ἀρ. ἐπιστ. 13/29 – 11 – 1839.

⁴⁴ Ἐμμ. Στ. Γιαννοπούλου, *Τὰ χειρόγραφα Βυζαντινῆς Μουσικῆς· Ἀγγλία, Περιγραφικὸς κατάλογος τῶν χειρογράφων ψαλτικῆς τέχνης τῶν ἀποκειμένων στὶς βιβλιοθήκες τοῦ Ἠνωμένου Βασιλείου*, IBM, Ἴερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος), Ἀθήνα 2008, σσ. 253-260 (δίχως ἀναφορὰ στὸ γραφέα).

⁴⁵ Σύμφωνα μὲ τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα τοῦ φ. 448r.

⁴⁶ Γερασίμου Μικραγιαννανίτη, «Κατάλογος χειρογράφων κωδίκων τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κυριακοῦ τῆς κατὰ τὸ Ἀγιώνυμον Ὅρος τοῦ Ἄθω Ἱερᾶς καὶ Μεγαλωνύμου Σκήτης τῆς Ἁγίας Θεομήτορος Ἄννης», *ΕΕΒΣ* 30 (1960 – 61) 547. Ὁ κώδικας περιέχει καὶ βιβλιογραφικὸ σημείωμα στὸ φ. 376v ποὺ μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ γραφέα: «Θεοῦ τὸ δῶρον· πόνος δὲ νικηφόρου ἱερομονάχου· ἐτελειώθη τὸ παρὸν στιχηράριον εἰς τοὺς 1815, καταμήνα Σεπτέμβριον», ὁ. π.

⁴⁷ Χιλανδαρίου (στὸ ἐξῆς Χιλαν.) 88 (1022), φ. 4r.

τραετία 1827 – 1831. Πρόκειται για τὸ μαθηματάριο Ἀβρ. Εὐθυμιάδη (†)⁴⁸. Ἡ ἐξηγητική καὶ ἀντιγραφική δραστηριότητα τοῦ Νικολάου κορυφώθηκε τὴν περίοδο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1830 καὶ 1845.

Ἡ περίοδος 1830 – 1845 χαρακτηρίζεται ὡς ἡ πλέον δημιουργική γιὰ τὸ Νικόλαο. Σ' αὐτὸ συνετέλεσαν ἀποφασιστικὰ τὸ ζηλευτὸ ἀξίωμα τοῦ προεστῶτος κατὰ τὸ 1830, ἡ ἐγκατάστασή του στὶς Καρυές καὶ ἡ ἐνασχόλησή του μὲ τὰ ἀντιπροσωπευτικὰ – διοικητικὰ καθήκοντα. Ὁ μισθὸς ποὺ ἐλάμβανε ἀπὸ τὴ μονὴ καὶ τοῦ παρεῖχε τὴν ἐπαρκῆ διαβίωση στὰ πλαίσια τοῦ ιδιόρρυθμου μοναχισμοῦ, τὸ κατοχυρωμένο ἀνενόχλητο ἀπὸ καταστάσεις ποὺ θὰ τοῦ διασποῦσαν τὴν προσήλωσή στο διακόνημά του καὶ ἡ κατοικία του στὸ κέντρο τοῦ Ἁγίου Ὁρους, στὶς Καρυές, ὅπου θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ δέκτης ὄλων τῶν εἰσερχομένων καὶ ἐξερχομένων μουσικῶν ἐρεθισμάτων, τοῦ ἐξασφάλιζαν τὴν ἀπρόσκοπτη ἐνασχόληση μὲ τὴν ἐξήγηση τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας καὶ τὴν ἀντιγραφή τῶν μουσικῶν του κωδίκων. Ἡ ἐπαφὴ μὲ τοὺς ἄλλους ἀγιορεῖτες στὰ πλαίσια τῶν καθηκόντων του ἦταν ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ τὴ διάδοση τῆς μουσικῆς του ἐργασίας. Τὸν βλέπουμε νὰ ἐργάζεται ἀκατάπαυστα χρησιμοποιώντας κάθε διαθέσιμο χαρτί, ἀκόμα καὶ αὐτὸ τῆς λαμβανομένης ἀλληλογραφίας⁴⁹.

Τὴ χρονικὴ περίοδο 1830 – 1834 εἶχε ἤδη ἐξηγήσει καὶ ἀντιγράψει σὲ ὀγκώδεις κώδικες μαθήματα τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ⁵⁰, τὰ δοξαστικὰ ἀπὸ τὸ Στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν⁵¹, τὰ στιχηρὰ τῶν Ὁρῶν ἀπὸ τὸ παλαιὸ στιχηράριο⁵², τὰ δογματικὰ Θεοτοκία⁵³ καὶ τὰ στιχηρὰ ἀναστάσιμα τοῦ Α΄ ἤχου ἀπὸ τὸ ἀναστασιματάριο τοῦ Χρυσάφου τοῦ Νέου⁵⁴. Εἶχε ἀντιγράψει, ἐπίσης, πολλὰ μέλη τοῦ ἐσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου καὶ τῆς λειτουργίας⁵⁵, τὸ δοξαστάριο τοῦ Ἰακώβου⁵⁶, τὸ εἰρμολόγιο τοῦ Πέτρου καὶ τὸ καλοφωνικὸ εἰρμολόγιο⁵⁷.

⁴⁸ Ἡ περίοδος γραφῆς τοῦ κώδικα συμπεραίνεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ στο τέλος αὐτοῦ δύο πολυχρονίων ἀφιερωμένων στὸν Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος Καποδίστρια καὶ τοὺς ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ρωσίας, κώδ. Ἀβρ. Εὐθυμιάδη, φ. 349r – v. Τὰ πολυχρόνια γράφτηκαν ἀπὸ τὸ δεῦτερο ἄγνωστο γραφέα ποὺ συμπλήρωσε τὴν ὕλη τοῦ μαθηματαρίου τοῦ Νικολάου μὲ μαθήματα τοῦ Ματθαίου Βατοπαιδινοῦ καὶ ἄλλα μέλη τῆς Θ. Λειτουργίας.

⁴⁹ Ἔχουν διασωθεῖ δύο ἐπιστολὲς ποὺ εἶναι κατάγραφες ἀπὸ μουσικὰ κείμενα: α) Φάκελος ΙΑ΄, ἀρ. ἐπιστ. 82/21 – 7 – [1840], Ἰωνᾶς πρὸς Ἐπιστάτη Νικόλαο. Στὰ περιθώρια τῆς ὀλιγόλογης ἐπιστολῆς, ὁ Νικόλαος ἐξηγεῖ τοὺς δύο τελευταίους στίχους καὶ τὰ ἀλληλουιάρια ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ἀργὰ ἀναστάσιμα εὐλογητάρια· β) Κώδικας ΚΔ΄, ἀρ. ἐπιστ. 52/22 – 8 – 1834, Χιλανδαρινοὶ πρὸς Νικηφόρο Δοχειαρίτη. Στὰ περιθώρια ὁ Νικόλαος καταγράφει σχέδιο μελοποίησης στίχων τοῦ *Μακάριος Ἀνήρ* σὲ ἀκατάγνωστο ἤχο (δὲν ὑπάρχουν μαρτυρίες, οὔτε γοργὰ καὶ σὲ κάποιους στίχους δὲν ὑπάρχει οὔτε τὸ λειτουργικὸ κείμενο). Ἐπίσης, στὴν πρώτη σωζόμενη ἐπιστολῇ τοῦ συγγενοῦ του Παναγιώτη Πρωτόπαπα (Φάκελος Γ΄, ἀρ. ἐπιστ. 205/20 – 2 – 1834), ὁ Νικόλαος καταγράφει μουσικὸ κείμενο ἄνευ τῶν γοργῶν, τῶν μαρτυριῶν καὶ τοῦ ὑμνογραφικοῦ κειμένου.

⁵⁰ Κώδ. Δοχ. 307 καὶ κώδ. Αβ. Εὐθυμ.

⁵¹ Κώδ. Δοχ. 355, Δοχ. 366, Διονυσίου (στὸ ἐξῆς Διον.) 720, Διον. 766, Δοχ. 461, Παντελεήμονος (στὸ ἐξῆς Παντ.) 935, Παντ. 1036, Χιλαν. 167 (929).

⁵² Κώδ. Βατοπαιδίου (στὸ ἐξῆς Βατ.) 1370, Βατ. 1810, Δοχ. 360.

⁵³ Κώδ. Χιλαν. 167 (929), Δοχ. 471, Διον. 833.

⁵⁴ Κώδ. Παντ. 1018.

⁵⁵ Κώδ. Βατ. 1810, Ἰβήρων (στὸ ἐξῆς Ἰβήρ.) 2056, Δοχ. 360, Δοχ. 362, Δοχ. 370, Μ. Λαύρας Μ 22.

⁵⁶ Κώδ. Δοχ. 323.

⁵⁷ Κώδ. Καρακ. 226.

Ἡ «Χιλανδαρινή» περίοδος, 1834 – 1837, κατέστη καθοριστική γιὰ τὸ Νικόλαο καὶ τὶς μουσικὲς τοῦ δραστηριότητες. Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ Νικόλαος ἀνοίγεται πρὸς τὸ σλαβικὸ κόσμο καὶ μεταγράφει γιὰ πρώτη φορὰ στὴ Νέα Σημειογραφία μέλη στὴ σλαβωνικὴ λειτουργικὴ γλῶσσα. Ἔχουν ἐπισημανθεῖ στὰ σλαβωνικὰ ἓνα Στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν, μία Ἀνθολογία μὲ ποικίλο περιεχόμενο καὶ ἓνα μαθηματάριο. Παράλληλα ὁ Νικόλαος ἄφησε στὴ μονὴ ἓνα πρωτότυπο συνδυασμὸ δοξασταρίου τοῦ Ἰακώβου καὶ στιχηραρίου ἀποστίχων τοῦ Γερμανοῦ στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ἄφησε, ἐπίσης, στὸ Χιλανδάρι μία Ἀνθολογία γραμμὲν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, τὸν κώδικα Χιλαν. 148 (1007), γιὰ τὴν παράλληλη χρῆση στὶς ἀκολουθίες ἀπὸ τὸ ἑλληνόφωνο στοιχεῖο τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους κατὰ τὶς μεγάλες πανηγύρεις τῆς Μονῆς⁵⁸.

Κατὰ τὴν περίοδο 1838 – 1845, ὁ Νικόλαος εἶναι ὄριμος πλέον μουσικὰ καὶ ἡλικιακὰ. Στὸς κώδικες αὐτῆς τῆς περιόδου κατέγραψε καὶ διέδωσε τὶς σημαντικότερες συνθέσεις του, ὅπως τὰ ὀκτάγηρα ἀπολυτικά, πολυελέους καὶ ἐκλογές⁵⁹. Τὸ 1839 ἐπιδόθηκε στὴν ἐξήγηση καὶ ἀντιγραφή τοῦ μεγαλύτερου μέρους τοῦ στιχηραρίου τοῦ Γερμανοῦ⁶⁰, ἐνῶ τὸ 1843 ἔγραψε γιὰ τὴ μονὴ Δοχειαρίου ἓνα μαθηματάριο, τὸν Δοχ. 468, πὺν περιλαμβάνει τὰ σημαντικότερα μαθήματα τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ καὶ τὶς περισσότερες συνθέσεις του⁶¹. Οἱ δύο τελευταῖες ἐργασίες, τὸ Στιχηράριο καὶ τὸ μαθηματάριο, ἀποτελοῦν τὸ κύκνειο ἄσμα τοῦ δοχειαρίτη ἐξηγητῆ καὶ τὴν παρακαταθήκη του στὸ μοναστήρι, ὅταν τὸ 1845 – 6 ἀπεβίωσε.

2. Μελουργικὸ ἔργο

Ὁ Νικόλαος παρουσίασε μελουργικὸ ἔργο καὶ στὰ τρία γένη τῆς ἐκκλησιαστικῆς μελοποιίας, τὸ Εἰρμολογικὸ, τὸ Στιχηραρικὸ καὶ τὸ Παπαδικὸ. Κριτήριο γιὰ τὴ μελουργικὴ ἐργασία πάντοτε ἀποτέλεσε γιὰ τὸ Νικόλαο ἡ κάλυψη τῶν λειτουργικῶν καὶ μουσικῶν ἀναγκῶν. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὁ Νικόλαος παρουσιάζει μελουργικὸ ἔργο, ἄλλοτε μικρὸ καὶ ἄλλοτε μεγάλο, ἀνὰ γένος καὶ εἶδος μελοποιίας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς στόχος του ἦταν ἡ κάλυψη αὐτῶν ἀναγκῶν καὶ ὄχι ἀπλὰ καὶ μόνο ἡ καλλιτεχνικὴ ἔκφραση. Ὁ κύριος ὄγκος τῆς μελουργικῆς του ἐργασίας ἀνήκει κατ' ἀποκλειστικότητα στὴν περίοδο τῆς νέας ἀναλυτικῆς σημειογραφίας, ἡ ὁποία δημιουργήσε τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν εὐκόλη καὶ ἀπρόσκοπτη μελοποίηση ἐκκλησιαστικῶν μελῶν⁶². Παρὰ τοὺς κινδύνους ἀλλοίωσης τοῦ παραδοσιακοῦ μέ-

⁵⁸ Πρσ. γιὰ τὴ «Χιλανδαρινὴ περίοδο» βλ. παρακάτω.

⁵⁹ Κώδ. Καρακ. 222, Καρακ. 240, Δοχ. 467.

⁶⁰ Κώδ. Δοχ. 327 καὶ Δοχ. 469.

⁶¹ Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1843 – 44, ΛΑ Lvi, φ. 6ν: 170 γρ. εἰς μαθηματάριον ἓν, τετράδια 46 πάνυ ὠφέλιμον ἐκ τοῦ παπᾶ Νικολάου.

⁶² Μὲ τὴ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σημαδιῶν καὶ τὸν ἀκριβὴ καθορισμὸ τῆς ἐνέργειάς τους, τὸν αὐστηρὸ καθορισμὸ τῆς χρονικῆς διάρκειας τῶν χαρακτήρων καὶ τέλος τὸν κανονισμὸ τῆς δομῆς τῶν κλιμάκων στὰ τρία γένη καὶ τοὺς ὀκτῶ ἤχους. Γιὰ ὅλα τὰ σημεῖα πὺν ἀποτελοῦν τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Νέας Μεθόδου, βλ. Γρ. Στάθη, «Ἀνάλυση τοῦ στιχηροῦ τοῦ Γερμανοῦ Ἀρχιερέως Νέων Πατρῶν “Τὸν ἥλιον κρύψαντα”· ἡ παλαιὰ “συνοπτικὴ” καὶ ἡ Νέα “Ἀναλυτικὴ” Μέθοδος τῆς Βυζαντινῆς Σημειογραφίας», στὸν τόμο *Τιμὴ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἔκφραση ἀγάπης στὸ πρόσωπο τοῦ καθηγητοῦ Γρηγορίου Θ. Στάθη· Ἀφιέρωμα στὰ ἐξηντάχρονα τῆς ἡλικίας καὶ στὰ τριαντάχρονα τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς προσφορᾶς του*, Ἀθήναι 2001, σσ. 537 – 541.

λους πού ἐλλόχευαν στήν ἀναλυτική μέθοδο καταγραφῆς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἄσματος⁶³, Ἡ μελουργική του δραστηριότητα ἐντοπίζεται ἀπό τὸ 1830 καί ἐντεῦθεν, παράλληλα μὲ τὴν κωδικογραφική.

Ἡ μοναδική μελουργική δραστηριότητα τοῦ Νικολάου στὸ Εἰρμολογικὸ γένος σχετίζεται μὲ τὴ σύνθεση εἰρμῶν τῆς θ' ὠδῆς, ψαλλομένων στὴ Θ. Λειτουργία ἀντὶ τοῦ Ἄξιόν ἐστὶν κατὰ τὶς Δεσποτικὲς καὶ Θεομητορικὲς ἐορτές⁶⁴. Πρόκειται γιὰ δεκατέσσερες εἰρμούς, μελοποιημένους στὴ σλαβωνική ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα, σὲ ἐπιτηδευμένο ἀργὸ εἰρμολογικὸ μέλος. Ὁ Νικόλαος ἐργάστηκε στοὺς εἰρμούς γιὰ λογαριασμὸ τῆς μονῆς Χιλανδαρίου. Οἱ εἰρμοὶ περιλαμβάνονται στὴ σλαβωνικὴ ἀνθολογία Χιλαν. 163 (1038).

Στὸ Στιχηραρικὸ γένος ἀξιόλογα εἶναι τὰ δοξαστικὰ τῶν ἐσπερίων, λιτῆς, ἀποστίχων καὶ αἰνῶν τῆς ἐορτῆς τῶν ἐν Ἄθω Πατέρων πού ἐορτάζεται τὴν Κυριακὴ μετὰ τὴν Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων. Τὸ λειτουργικὸ κείμενο συνέταξε ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης⁶⁵. Ἔχουν ἐντοπιστεῖ μέσα σὲ πέντε αὐτόγραφους κώδικες⁶⁶

⁶³ Ἡ διευκόλυνση στὴν καταγραφὴ τοῦ παραγόμενου μέλους ὠφέλησε τὴν ἐκμάθηση καὶ παρασήμανση τῶν μελῶν, παράλληλα, ὅμως, ἄνοιξε καὶ τὴν κερκόπορτα γιὰ τὴν εἰσαγωγὴ μελωδιῶν προερχομένων ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴ μουσικὴ ἢ καὶ ἄλλων μελωδιῶν πού δὲν συνάδουν μὲ τὸ ἀκραιφνὲς ἐκκλησιαστικὸ πνεῦμα τῆς ὀρθόδοξης λειτουργικῆς μουσικῆς, βλ. σχετικὰ Γρ. Στάθη, «Πρόλογος στὴν ἀναστατικὴ ἔκδοση τοῦ *Εἰρμολογίου* τοῦ 1825», Ἐκδόσεις Κουλτούρα 1982, σσ. 4, 5. Σχετικὴ ἐπισήμανση γιὰ τὴν ἐπακολουθήσασα ἐλευθεριότητα καὶ ἀλλοίωση τῆς ψαλτικῆς παράδοσης βλ. Νεκτ. Πάρη, «Ἀναστατικὲς ἐκδόσεις βιβλίων ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς», *ΓΠ* τεύχος 746 (1993) 125 – 139· ἀναδημοσιεύθηκε στὸν τόμο *Διερευνήσεις στὸ λειτουργικὸ ἄσμα. Μελέτες στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Μουσική*, [Ψαλτικά Ἀνάλεκτα 1], Ἐκδόσεις Ἐπέκταση Κατερίνη 2003, σ. 15.

⁶⁴ Παρόμοιο παράδειγμα καλλωπισμένης μελοποίησης εἰρμῶν τῆς Θ' ὠδῆς ἔχουμε ἀπὸ τὸ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακα πού ἐκδόθηκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο στὸ *Εἰρμολόγιον* τοῦ 1825, βλ. «Καταβασία ψαλλόμεναι ἀντὶ τοῦ ἄξιόν ἐστὶν ἐν πάσαις ταῖς Δεσποτικαῖς καὶ Θεομητορικαῖς ἐορταῖς τοῦ ὅλου Ἐνιαυτοῦ· καλλωπισμὸς Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος», *Εἰρμολόγιον Πέτρου Λαμπαδαρίου*, 1825, σσ. 278 – 296, ὅπου περιλαμβάνονται εἴκοσι δύο εἰρμοὶ.

⁶⁵ Γ. Παπαδοπούλου, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἄχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν ἀκμάσαντες ἐπιφανέστεροι μελωδοί, ὕμνογράφοι, μουσικοὶ καὶ μουσικολόγοι*, Ἐν Ἀθήναις Τυπογραφεῖον καὶ Βιβλιοπωλεῖον Κουσουλίνου καὶ Ἀθανασιάδου παρὰ τῶ ναῶ τῶν ἁγίων Θεοδώρων, 1890 (φωτο - ἀναστατικὴ ἔκδοση ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Κουλτούρα μὲ ἀρ. 2, Ἀθήνα 1977), σσ. 312 -313, ὅπου ἀναφέρεται ὡς ὕμνογράφος. Ἄλλες μνεῖες περὶ τοῦ ἁγίου ὡς ὕμνογράφου, βλ. Νικοδ. Παυλοπούλου, *Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἀγιορείτης*, Ἐν Ἀθήναις 1971, σσ. 184 – 195. Ἡ ἀκολουθία ἐκδόθηκε τύποις γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1847, ἐπανεκδόθηκε τὸ 1869 καὶ τὸ 1897, πρβλ. L. Petit, *Bibliographies des Acolouthies Grecques* par S. G. Mrg Louis Petit Archevêque Latin d' Athènes. [Subsidia Hagiographica 16], Bruxelles société des Bollandistes Boulevard Saint – Michel 24, 1926, σσ. 229 – 230· Δ. Γκίνης – Βαλ. Μέξας, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800 – 1863. Ἀναγραφὴ τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὅπουδήποτε ἔλλημιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει μετὰ πίνακος τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς περιόδου ταύτης* βραβευθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμος δεῦτερος 1840 – 1855, Ἐν Ἀθήναις 1941, σ. 175. Ἀκολούθησαν ἄλλες τρεῖς ἐπανεκδόσεις, μὲ τὴν τελευταία συμπληρωμένη ἀπὸ Παρακλητικὸ Κανόνα, ποίημα τοῦ Γερασίμου Μικραγιαννανίτου. Βλ. *Ἀσματικὴ Ἀκολουθία πλήρης τῶν ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῷ ἁγιωνύμῳ Ὁρει τοῦ Ἄθω διαλαμψάντων, ποιηθεῖσα μετὰ τοῦ πανηγυρικοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νικοδήμου τοῦ Ἀγιορείτου καὶ ψαλλομένη τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τοῦ Ματθαίου. Ἄρτι συμπληρώθη ὑπὸ Γερασίμου μοναχοῦ Μικραγιαννανίτου ὕμνογράφου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐν ἣ συμπεριελήθησαν ὁ τε παρακλητικὸς κανὼν καὶ οἱ χαιρετισμοὶ τῶν ὁσίων*. Ἐκδοσις Μοναστικῆς Ἀδελφότητος Δανιηλαίων, Κατουνάκια Ἁγίου Ὁρους α' ἡπς' (1986).

τέσσερις σειρές δοξαστικῶν σὲ τρεῖς συνθετικές ἐκδοχές, ὑπὸ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ Νικόλαος υἰοθετεῖ διαφορετικὸ ὕφος μελοποίησης. Ἔτσι, ἐξελικτικὰ καὶ κατὰ περίπτω-ση, μελοποιεῖ στὸ ὕφος τοῦ παλαιοῦ Στιχηραρίου (καλλωπισμὸς κατὰ τὸ ὕφος τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν)⁶⁷, τοῦ Ἰακώβου Πρωτοψάλτου⁶⁸ καὶ τοῦ συντομευμένου φρασεολογικὰ ὕφους τοῦ Ἰακώβου μὲ παρεμβαλλόμενες θέσεις ἀπὸ τὸ νέο στιχηραρικὸ μέλος τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου⁶⁹. Ἐξαιρετικῆς σημασίας τυγχάνει ἡ σειρά τῶν δοξαστικῶν τοῦ Χίλαν. 580 διότι πρόκειται γιὰ τὴ μοναδική, ἀπὸ πλευρᾶς Νικολάου, περίπτωση μελοποίησης δοξαστικῶν στὴ σλαβωνικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα.

Ἐκεῖ, ὅμως, ποὺ ὁ Νικόλαος διέπρεψε μελουργικὰ ἦταν τὸ παπαδικὸ γένος. Τὸ παπαδικὸ γένος θὰ καταστεῖ ὁ βασικὸς ἄξονας ἔκφρασης τοῦ ἰδιαίτερου μουσικοῦ ιδιώματος τοῦ Νικολάου. Οἱ συνθέσεις του ἐκτείνονται σὲ ὅλο τὸ φάσμα τοῦ παπαδικοῦ γένους: πολυέλεοι, ἐκλογές, μαθήματα, Θ. Λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

3. Ἐξηγητικὸ ἔργο

Τὸ σημαντικότερο ἔργο τοῦ Νικολάου Δοχειαρίτη ἀφορᾷ τὴ σημειογραφικὴ μεταφορὰ μελῶν ἀπὸ τὴν παλαιὰ σημειογραφία στὸ νέο σημειογραφικὸ σύστημα ποὺ καθιερώθηκε τὸ 1814 μὲ τὴ Μεταρρύθμιση τῶν «Τριῶν Διδασκάλων» Χρυσάνθου Μητροπολίτου Δυρραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος καὶ Γρηγορίου Πρωτοψάλτου. Ἡ μεταφορὰ ὀνομάζεται ἐξήγησις καὶ συνίσταται στὴν ἀποκωδικοποίηση τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας καὶ τὴν πλήρη καὶ ἀπαράλλακτη καταγραφή τῆς ὑφιστάμενης μελωδίας στὸ νέο σύστημα⁷⁰. Τὸ ἔργο τῆς ἐξήγησης ἔχει

⁶⁶ Βατ. 1359, σσ. 479-498· Δοχ. 323, φφ. 533v-537v (κῶδ. κολοβός)· Χίλαν. 580, φφ. 372r-381r· Δοχ. 327, φφ. 444r-448r· Σίμ. Πέτρας 71, σσ. 83-183 (περιέχει δύο σειρές δοξαστικῶν μὲ παρεμβαλλόμενα καὶ ἄλλα μέλη).

⁶⁷ Πρόκειται γιὰ τὰ δοξαστικά τῶν κῶδ. Βατ. 1359, Χίλαν. 580 καὶ Σίμ. Πέτρας 71 (α' σειρά).

⁶⁸ Πρβλ. Δοχ. 323.

⁶⁹ Πρβλ. Δοχ. 327 καὶ Σίμ. Πέτρας 71.

⁷⁰ Σύμφωνα μὲ τὸ Γρ. Στάθη: «Ἐξήγηση τῆς παλαιᾶς βυζαντινῆς σημειογραφίας εἶναι ἡ πλήρης καταγραφή, ἄρα καὶ ψαλμώδηση, τοῦ μέλους ποὺ βρίσκεται μέσα σ' αὐτὴ ἢ στὴν ἄλλη σύνθεση τῶν σημαδίων, φωνητικῶν - ἀνιόντων καὶ κατιόντων - ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ ἀφώνων ἢ μεγάλων ὑποστάσεων χειρονομίας, ὅπως λέγονται, ἀπ' τὴν ἄλλη», Γρ. Στάθη, *Ἡ ἐξήγησις τῆς παλαιᾶς Βυζαντινῆς σημειογραφίας καὶ ἔκδοσις ἀνωνύμου συγγραφῆς τοῦ κώδικος Ξηροποτάμου 357 ὡς καὶ ἐπιλογῆς τῆς Μουσικῆς Τέχνης τοῦ Ἀποστόλου Κώνστα Χίου ἐκ τοῦ κώδικος Δοχειαρίου 389* [IBM, μελέτη 2], Ἀθήνα 1978, σ. 89· πρβλ τοῦ ἰδίου, «Ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς στὴ μεταβυζαντινὴ περίοδο», *Ἀναφορὰ εἰς μνήμην Μητροπολίτου Σάρδεων Μαξίμου 1914 – 1986*, τόμος τέταρτος, Γενεύη 1989, σ. 436· τοῦ ἰδίου, «Ἱστορικὴ θεώρηση τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης: διδακτικὴ καὶ διάδοση», στὸν τόμο *Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης*, Πρακτικὰ Α' Πανελληνίου συνεδρίου ψαλτικῆς Τέχνης (Ἀθήνα 3 – 5 Νοεμβρίου 2000), IBM, Ἀθήνα 2001, σσ. 79 – 80· τοῦ ἰδίου, «Εἰσαγωγή. Ἡ Βυζαντινὴ σημειογραφία καὶ αἱ γενόμενα μεταγραφαί της», στὸν τόμο *Διονύσιος, 183 Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι*, σσ. ρλθ' - ρμ'· περὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐξηγήσεων, βλ. τοῦ ἰδίου, «Ἡ ἐξήγηση τῆς ψαλτικῆς τέχνης», *Θεολογία ΝΗ'* (1987)· Σ. Καρᾶ, *Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ σημειογραφία*, [Ἀθήνα 1933], σσ. 24 – 26. Οἱ βασικὲς μεταρρυθμιστικὲς ἐνέργειες τῶν «Τριῶν Διδασκάλων», σύμφωνα μὲ τὸ Γρ. Στάθη, συμποσοῦνται στὶς κάτωθι πέντε: α) ἀντικατάσταση τῆς πολυσυλλάβου παραλλαγῆς (αννανες, νεανες, νανα, αγια κλπ) μὲ τὴ μονοσύλλαβο (πα, βου, γα δι κλπ)· β) καταμέτρηση τοῦ δαπανωμένου χρόνου καὶ κανονισμὸς τῶν σχετικῶν σημαδίων· γ) ὁ ὀρισμὸς τῶν διαστημάτων καὶ τῶν κλιμάκων τῶν τριῶν γενῶν κι ὁ κανονισμὸς τῆς ἐνεργείας τῶν φθορῶν· δ) ὁ κανονισμὸς καὶ ἡ σαφὴς ἐνέργεια τῶν χαρακτήρων ποὺ κρατήθηκαν σὲ ἰσχὺ κι ἡ κατάργηση ὅλων τῶν ἄλλων καὶ τῶν μεγάλων ὑποστάσεων, ἀφοῦ τὸ μέλος

Άμεση σχέση με τη μορφή και τὸ περιεχόμενο τῆς σημειογραφίας κι ἐπειδὴ ὁ ἁγιορείτης ἱερομόναχος ἦταν γνώστης τόσο τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας, ὅσο καὶ τῆς νέας, ὡς ἐξέλιξης τῆς προηγούμενης τὸ ἐξηγητικὸ του ἔργο ἀποκτᾶ μεγαλύτερη σημασία.

Ὁ Νικόλαος ἦταν ἐξοικειωμένος μετὰ τὸ φαινόμενο τῆς ἐξήγησης ἀκόμα καὶ πρὶν τὴν ἐπίσημη καθιέρωσή του κατὰ τὸ 1814. Εἶναι γνωστὸ ὅτι τὴν περίοδο αὐτὴ χρησιμοποιεῖται ἡ *Μεταβατικὴ Ἐξηγητικὴ Σημειογραφία*, ὅπου παρατηρεῖται διαφορετικὴ σύνθεση μεταξὺ τῶν σημαδιῶν, ἀχρήστευση καὶ ἐξαφάνιση ὀρισμένων *μεγάλων ὑποστάσεων*, λόγω τῆς προσπάθειας ἐρμηνείας καὶ καταγραφῆς τοῦ μέλους αὐτῶν μετὰ περισσότερους φωνητικὸς χαρακτήρες⁷¹. Κατὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ ΙΘ' αἰ. φαίνεται νὰ γνωρίζει τὴν ἐξηγητικὴ σημειογραφία. Ἡ Ἀνθολογία Δοχ. 341 περιέχει μέλη στὴν ἐξηγητικὴ σημειογραφία τοῦ Πέτρου Πελοποννησίου καὶ Πέτρου Βυζαντίου⁷², προφανῶς αὐτὰ πού ἦταν περισσότερο ἐν χρῆσει κατὰ τὴ λειτουργικὴ πράξη. Τὸ ἀξιοσημεῖο εἶναι ὅτι ὁ Νικόλαος κατέγραψε τὰ ἴδια μέλη καὶ στὴν πρωτότυπη σημειογραφία. Τὸ γεγονός αὐτὸ ἀποδεικνύει τὴν προτίμησιν τοῦ γραφέα - ψάλτη Νικολάου στὴν ἐξηγητικὴ σημειογραφία ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπὸ μέρους του συνειδητοποίησιν τῆς σημασίας της γιὰ τὴν καταγραφὴ τῶν μελῶν.

Μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ συστήματος, ὁ Νικόλαος δὲ φάνηκε νὰ ἀποδέχεται ἀμέσως τὴ νέα σημειογραφία. Ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει στὴν προηγούμενη μορφή, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ δύο κωδίκων τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας ἀρκετὰ χρόνια μετὰ τὴν ἀλλαγὴ. Ἡ πλήρης μεταστροφή του στὸ νέο σύστημα πραγματοποιεῖται τὴν περίοδο μεταξὺ 1823-1825. Δὲν γνωρίζουμε ἀκριβῶς ποιοὶ εἶναι οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους καθυστέρησε στὴν ἀποδοχὴ τοῦ νέου συστήματος. Πάντως, μετὰ τὸ 1825 καὶ γιὰ μιὰ εικοσαετία βλέπουμε τὸ Νικόλαο νὰ δραστηριοποιεῖται ἐνεργῶς στὴν ἐξήγηση μελῶν καὶ τὴν κατάρτιση κωδίκων μετὰ τὶς ἐξηγημένους ἀπὸ ἐκεῖνον μελωδίες.

Κατὰ τὴ διάρκειαν τῶν ἐτῶν αὐτῶν στράφηκε ἐξηγητικὰ στὰ δύο μεγάλα γένη τῆς ψαλτικῆς τέχνης, τὸ παλαιὸ στιχηραρικὸ⁷³ καὶ τὸ παπαδικό⁷⁴. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ

τους καταγράφεται πλέον μετὰ τὰ ἰσχύοντα σημάδια: ε) ἡ ἀνάλυση ἢ ἡ ἐξήγηση ὄλων τῶν θέσεων καὶ τοῦ περιεχομένου τῶν μεγάλων ὑποστάσεων καὶ ἡ καταγραφὴ ὀλογράφως - ἀναλυτικῶς ὄλων τῶν μελωδιῶν, πού κρύβονταν κάτω ἀπ' αὐτές, οἱ ὁποῖες (θέσεις καὶ ὑποστάσεις) ἔτσι ἀχρηστεύτηκαν κι ἀποκλείστηκαν ἀπ' τὴ Νέα Μέθοδος», βλ. Γρ. Στάθης, «Ἡ Βυζαντινὴ Μουσικὴ στὴ Λατρεία καὶ στὴν ἐπιστήμη (εἰσαγωγικὴ τετραλογία)», *Βυζαντινὰ* 4 (1972), σ. 423.

⁷¹ Σύμφωνα μετὰ τὸν Γρ. Στάθης, κατὰ τὴν περίοδο τῆς Μεταβατικῆς Ἐξηγητικῆς Σημειογραφίας (δηλ. ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου μέχρι καὶ τὸ 1814), ἡ προσπάθεια ἀναλυτικότερης καταγραφῆς τοῦ μέλους συνίστατο στὴν χρησιμοποίησιν περισσότερων φωνητικῶν σημαδιῶν καὶ «στὰ πρῶτα στάδια, στὴν ἀνάλυση τῶν θέσεων σὲ ἐπι μέρους θέσεις πιὸ εὐκολονόητες καὶ στὴν ἀνάλυση τοῦ μέλους τῶν μεγάλων ὑποστάσεων μετὰ τὴν ἀντικατάστασίν τους ἀπὸ ἄλλα ἄφωνα σημάδια, σαφέστερης ἐπι μέρους ἐνεργείας, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν διάκρισίν τους σὲ κόκκινα καὶ μαῦρα. Τὰ κόκκινα εἶχαν ἀσθενέστερη πάντοτε ἐνεργεία», Γρ. Στάθης, *Ἡ ἐξήγηση τῆς παλαιᾶς Βυζαντινῆς σημειογραφίας...*, σ. 91.

⁷² Ὁ κατ' ἐξοχίαν κώδικας πού περιέχει ἐξηγήσεις Πέτρου Πελοποννησίου καὶ Πέτρου Βυζαντίου εἶναι ὁ Δοχ. 341. Γιὰ τὰ περιεχόμενα μέλη τῆς ἐξηγητικῆς σημειογραφίας στὸν κώδ. Δοχ. 341, βλ. ἀναλυτικὰ στὸ Μιχαὴλ Στρουμπάκη, ὅπ. π. <http://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/19123#page/113/mode/2up> (24/11/2012)

⁷³ Σύμφωνα μετὰ τὴν κατάταξιν καὶ τὸ περιεχόμενο τῶν γενῶν ἀπὸ τὸ Γρ. Στάθης, τὸ στιχηραρικὸ γένος

παλαιό στιχηρικό γένος, ο Νικόλαος ασχολήθηκε με το καλλωπισμένο Στιχηράριο του Χρυσάφη του Νέου, το Στιχηράριο του Γερμανού Νέων Πατρῶν και το δοξαστάριο του Ίακώβου Πρωτοψάλτου. Το παπαδικό γένος, υπό την τετραπλή του διαίρεση, άπασχόλησε το Νικόλαο, ο οποίος προέβη στην εξέγηση μελῶν του έσπερινοῦ, τοῦ ὄρθρου και τῆς Θείας Λειτουργίας, αλλά, κυρίως, τῶν μαθημάτων τῶν δεσποτικῶν και θεομητορικῶν ἑορτῶν και ἑορταζομένων αγίων, καθώς και ὀρισμένων μελῶν τοῦ Οἰκηματαρίου. Το εἰρμολογικό γένος δὲν τὸν άπασχόλησε καθόλου.

Οἱ πρώτες ἐξηγητικὲς ἐργασίες πρέπει νὰ ξεκίνησαν μετὰ τὸ 1823, ἔτος κατὰ τὸ ὅποιο ἔχουμε μαρτυρημένη χρήση τοῦ παλαιοῦ σημειογραφικοῦ συστήματος (Άνθολογία Δοχ. 341). Ἔχουμε ἐνδείξεις ὅτι μετὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐξήγησε τὸ ὑλικὸ τῆς Άνθολογίας· ὡστόσο, ὁ κώδικας δὲν ἔχει ἐντοπιστεῖ μέχρι σήμερα⁷⁵. Ἡ δεκαπενταετία 1825 – 1840 ἦταν γιὰ τὸ Νικόλαο ἡ πλέον άποδοτικὴ και παραγωγικὴ. Κατ' αὐτὴ τὴν πολυκύμαντη περίοδο τῆς ζωῆς τοῦ Δοχειαρίτη μουσικοδιδασκάλου πρέπει νὰ συντελέστηκαν οἱ περισσότερες ἐξηγητικὲς ἐργασίες. Καρπὸς τῆς ἐργασίας τῶν ἐτῶν 1825 – 1834 ἦταν οἱ προσθῆκες στὸ ἔντυπο *Ταμεῖον Άνθολογίας Χουρμουζίου* 1824⁷⁶, ἡ ἐξήγηση τῆς Άνθολογίας τοῦ Μαθηματαρίου, τοῦ Δοξασταρίου τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν, ὀρισμένων μελῶν τοῦ παλαιοῦ Σιχηραρίου, τῶν Δογματικῶν Θεοτοκίων Χρυσάφου τοῦ Νέου και ὀρισμένων μελῶν τῆς Παπαδικῆς. Ἡ περίοδος 1834 – 1840 μᾶς χάρισε τὴν ἐξήγηση τοῦ Δοξασταρίου τοῦ Ίακώβου και τὴν προσαρμογὴ τοῦ στιχηραρίου τοῦ Γερμανοῦ στὸ σλαβωνικὸ κείμενο. Τελευταία γνωστὴ ἐξηγητικὴ ἐργασία, ποὺ άποτελεῖ και τὸ ἐπιστέγασμα ὄλων τοῦ τῶν ἐργασιῶν, εἶναι τὸ δίτομο Στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν (εἰκόνα 4) ποὺ ὀλοκληρώθηκε τὸ Νοέμβριο τοῦ 1839⁷⁷. Ἀπὸ τὸ 1840 και μετὰ, οἱ κώδικες τοῦ Νικολάου⁷⁸ περιλαμβάνουν

περιλαμβάνει τὸ παλαιὸ στιχηρικό, τὸ νέο άργὸ στιχηρικό και τὸ σύντομο, Γρ. Στάθης, *Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς Άγιον Ὅρος. Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν άποκειμένων ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ἱερῶν μονῶν και σκητῶν τοῦ Άγίου Ὁρους*, τόμ. Α', [Μονὲς Ξηροποτάμου, Δοχειαρίου, Κωνσταμονίτου], (IBM, Ἱερά Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος), Ἀθήνα 1975, σ. κθ'.

⁷⁴ Τὸ παπαδικὸ γένος διακρίνεται: α) στὸ καθ' αὐτὸ παπαδικὸ μέλος τῶν άσματικῶν, ἀλληλουϊαρίων, χερουβικῶν, κοινωνικῶν, ἀνοιξανταρίων, κεκραγαρίων, πολυελέων, ἀντιφῶνων κ.λπ., β) στὸ μέλος τοῦ Κοντακαρίου ἢ Οἰκηματαρίου, γ) στὸ μέλος τοῦ Μαθηματαρίου και δ) στὸ μέλος τοῦ Κρατηματαρίου, Γρ. Στάθης, *ὄπ. π.*, σ. λ' τοῦ ἰδίου, *Οἱ ἀναγραμματισμοὶ και τὰ μαθήματα τῆς Βυζαντινῆς μελοποιίας*, και πανομοιότυπος ἔκδοσις τοῦ καλοφωνικοῦ στιχηροῦ τῆς Μεταμορφώσεως «Προτυπῶν τὴν ἀνάστασιν», μεθ' ὄλων τῶν ποδῶν και ἀναγραμματισμῶν αὐτοῦ, ἐκ τοῦ Μαθηματαρίου τοῦ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος [IBM, μελέται3], Ἀθήνα 1998⁴, σ. 46.

⁷⁵ Πληροφορούμεθα τὴν ὕπαρξη τοῦ χφ. ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Λ. Ἀγγελοπούλου σχετικὰ μετὰ τὸ *Θεοτόκε Παρθένε* τοῦ Μανουήλ Γούτα, βλ. Λ. Ἀγγελοπούλου, «Ἐνα ἀνέκδοτο 'Θεοτόκε Παρθένε' τῆς ἀρτοκλασίας, μέλος Μανουήλ Γούτα πρωτοψάλτη Θεσσαλονίκης (περὶ τὸ 1700)», *Συμπόσιον Πνευματικῶν ἐπὶ χρυσῷ Ἰωβηλαίῳ ἱερωσύνης τοῦ Μητροπολίτου Πατρῶν Νικοδήμου* (1939 – 1989), Ἀθήνα 1999, σ. 661. Ὁ Ἀγγελόπουλος (κατὰ δήλωσή του στὸν γράφοντα) χρησιμοποίησε γιὰ τὴ μελέτη τοῦ μέλους τοῦ Γούτα φωτοτυπίες ἀπὸ τὴν Άνθολογία αὐτῆ. Ὁ κάτοχος τοῦ χφ. παραμένει άγνωστος. Τὸ χφ. δημοπρατήθηκε κατὰ τὸ 1979 – 80 ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖο βιβλιοφίλων τοῦ Κῶστα Σπανοῦ (Άθήνα).

⁷⁶ Οἱ προσθῆκες περιλαμβάνουν μέλη ποὺ ψάλλονταν κατὰ κόρον στὴν Ἀγιορειτικὴ πολιτεία και εἶτε δὲν περιέχονταν στὰ ἔντυπα, εἶτε περιέχονταν ἀλλὰ καταγράφηκαν μετὰ ἀναλυτικότερη σημειογραφία. Συσταχώθηκαν μετὰ τὸ *Ταμεῖον Άνθολογίας Χουρμουζίου* 1824 και άποτελέσαν δύο ξεχωριστοὺς κώδικες, τὸν Δοχ. 471 και τὸν Διον. 833.

⁷⁷ Πρβλ βιβλιογραφικὸ σημείωμα κώδικα Δοχ. 327, φ. 448r: «τὸ παρὸν δίτομον στιχηράριον τ(οῦ) νέων πατρῶν ἐξηγήθη κ(αί) ἀντηγράφη παρεμ(οῦ) νικολά(ου) ἱερομονάχ(ου) δοχειαρίτ(ου). διὰ δαπάνης

έργασίες στο μαθηματάριο και την παπαδική που συντελέστηκαν κατά τη δεκαετία του 1830. Κατά τα τελευταία χρόνια της ζωής του (1843 – 1846) δὲν ἔχουμε ἐντοπίσει ἄλλη ἐξηγητική ἐργασία. Ὅστόσο, εἶναι εὐτύχημα γιὰ τὸν ἴδιο ὅτι πρὶν τὸ θάνατό του εἶδε νὰ ἀντιγράφεται καὶ νὰ διαδίδεται τὸ ἐξηγητικό του ἔργο στὸ μαθηματάριο⁷⁹ καὶ τὸ στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν⁸⁰. Ἀργότερα, ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, τὸ 1853, ὁ Σωφρόνιος Μαδυτινὸς ἀντέγραψε τὴν ἐξήγηση τοῦ Νικολάου στὸ Δοξαστάριο τοῦ Γερμανοῦ⁸¹. Οἱ τελευταῖοι κώδικες ἀποτελοῦν τὴν καλύτερη δικαίωση γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Νικολάου σὲ μία ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὸ παλαιὸ στιχηραρικό μέλος καὶ τὸ καλοφωνικὸ μαθηματάριο ἐτίθετο στὸ περιθώριο τῆς ψαλτικῆς πρακτικῆς καὶ ἔδινε τὴ θέση του σὲ ἄλλα μέλη ποὺ προκρίνονταν στὰ πλαίσια τῆς διαμορφωθείσας παράδοσης τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰ.

Ἡ σοβαρότερη καὶ ἐκτενέστερη, μετὰ τὸ Στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ, ἐξηγητικὴ δραστηριότητα τοῦ Νικολάου εἶναι τὸ Μαθηματάριο⁸². Ἔχουν ἐντοπιστεῖ ὀκτὼ κώδικες ποὺ περιέχουν τὴν ἐξηγητικὴ ἐργασία τοῦ Δοχειαρίτη μελουργοῦ στὸ καλοφωνικὸ εἶδος τοῦ Μαθηματαρίου. Ἀπὸ αὐτούς, οἱ πέντε (Δοχ. 307, Δοχ. 467, Δοχ. 468 [εἰκόνα 3], Χιλαν. 54 (973) καὶ ὁ Ἀβ. Εὐθ.) εἶναι αὐτόγραφα καὶ οἱ τρεῖς (Ξηροπ. 310, Παντ. 1042 καὶ ὁ ΕΒΕ 3022) εἶναι ἀντίγραφα ἄλλων γραφέων. Ἡ μορφή καὶ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπισημανθέντων κωδίκων ἀνταποκρίνονται περισσότερο στὸ εἶδος τοῦ κώδικα ποὺ καλεῖται *Ἀνθολογία τοῦ Μαθηματαρίου*, καθόσον περιέχουν τὰ γνωστότερα καὶ ἐκλεκτότερα καλοφωνικὰ στιχηρὰ καὶ μαθήματα τῶν δεσποτικῶν καὶ θεομητορικῶν ἑορτῶν, τῶν ἑορταζομένων ἁγίων, τοῦ Τριωδίου καὶ

τ(οῦ) πανοσιωτάτ(ου) κυρί(ου) μεθοδί(ου) βλάχ(ου). καὶ ἀνετέθη τῇ ἱερᾷ μονῇ τ(οῦ) δοχειαρί(ου) εἰς αἰώνιον μνημόσυνον. τῷ αὐθ' ἔτει. νοεμβρί(ου) ι'».

⁷⁸ Κώδ. Δοχ. 467 καὶ Δοχ. 468. Χρονολογοῦνται μετὰ τὸ 1840 καὶ 1843, σύμφωνα μὲ τὴ γνωστὴ μαρτυρία τῶν Δοχειαριτῶν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὰ Κατάστιχα ληψοδοσιῶν 1843 – 44, ΛΑ Lvi, φ. 6ν: 170 γρ. εἰς μαθηματάριον ἕν, τετράδια 46 πάνυ ὠφέλιμον ἐκ τοῦ πατᾶ Νικολάου.

⁷⁹ Παντ. 1042 (Ἀνθολογία Μαθηματαρίου, 1843)· ΕΒΕ 3022 (Ἀνθολογία Μαθηματαρίου, 1845)· βλ. χρονολογικὸ πῖνακα χφ.

⁸⁰ Στὴ Ρουμανικὴ Σκήτη τοῦ Τιμίου Προδρόμου ἔχει ἐντοπιστεῖ ὁ πρῶτος τόμος ἀπὸ τὸ Στιχηράριο τοῦ Γερμανοῦ ποὺ ἀντέγραψε κατὰ τὸ 1842 ὁ ψάλτης Ἀθανάσιος Ἱεροδιάκονος σύμφωνα μὲ τὸ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ κώδικα Σκ. Τιμίου Προδρόμου 12/127, σ. 1: Stichirarion Kalorphonon...ἐξηγηθὲν στὴ νέα μέθοδος ἀπὸ τὸν διδάσκαλο Νικόλαο ἱερομόναχο Δοχειαρίτη 1842, καὶ ἀντιγραφὲν ὑπὸ τοῦ διδασκάλου Ἀθανασίου Ἱεροδιακόνου», Sebastian Barbu-Bucur, *Manuscrisele musicale românești de la Muntele Athos*, carte tiparita cu binecuvantarea Prea Fericitului Parinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Cuvant inainte de Acad. Virgil Căndea. Editura Muzicala, București 2000, p. 42.

⁸¹ Βατ. 1364 (Ἀνθολόγιον Στιχηραρίου Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν, 1853). Στὴ σ. 1 διαβάζουμε: *Στιχηράριον τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν περιέχον τὰ δοξαστικά τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν καὶ τινῶν ἑορταζομένων ἁγίων, ἐξηγηθὲν εἰς τὴν νέαν τῆς μουσικῆς μέθοδον παρὰ Π[απά] Ν[ικολάου] Δοχ[ειαρῖτου] καὶ ἀντιγραφὲν παρὰ Σωφρονίου προηγ[ουμένου] Λαυριώτου*·- ἐνῶ στὸ φ. Γν: *Σημείωσις: Τὸ παρὸν Στιχηράριον τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν ἐξηγηθὲν κατὰ τὸ νέον σύστημα τῆς Μουσικῆς παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Νικολάου Δοχειαρίτου ἀντεγράφη διὰ χειρὸς τοῦ προηγουμ. Σωφρονίου Μαδυτινοῦ Λαυριώτου δι' αἰτήσεως Μελχισεδέκ Νομοφύλακος Ναζίου Ἄθω 1853.*

⁸² Ὅταν κάνομε λόγο γιὰ Μαθηματάριο, ἐννοοῦμε τὸν αὐτόνομο μουσικὸ κώδικα ποὺ διαμορφώνεται κατὰ τὸν ΙΕ' αἰ. καὶ περιέχει κυρίως τὰ καλοφωνικὰ στιχηρὰ, ἤτοι τὰ μαθήματα τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τὰ θεοτοκία καὶ τὰ κατασκευτικὰ μαθήματα. κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰ. Τὰ θεοτοκία μαθήματα μεταφέρθησαν στὴν ἀρχὴ τοῦ κώδικα. Ὑπὸ τὴ μορφή θεοτοκία μαθήματα – μαθήματα μηνολογίου μᾶς παραδίδεται τὸ μαθηματάριο τοῦ Νικολάου Δοχ. 307. Πρσ. Γιὰ τὸν κώδικα *Μαθηματάριον* καὶ τὸ περιεχόμενό του, βλ. Γρ. Στάθη, *Ἀναγραμματισμοὶ καὶ τὰ μαθήματα...*, σσ. 119 κ. ἐ.

του Πεντηκοσταρίου⁸³ και όχι το σύνολο της μουσικής παραγωγής. Ο Νικόλαος εξήγησε τα γνωστότερα και τα συχνότερα ψαλλόμενα μαθήματα της εποχής του. Αν συγκρίνουμε το περιεχόμενο του Ε' τόμου της Παπαδικής ΕΒΕ – ΜΠΤ 722, μαθηματάριο του ένιαντου εξηγημένο από το Χουρμούζιο Χαρτοφύλακα, με το περιεχόμενο των μαθηματάρων του Νικολάου, θα διαπιστώσουμε ότι και οι δύο εξηγητές, Χουρμούζιος και Νικόλαος, εξήγησαν τα μαθήματα εκείνα κυρίως των μεγάλων μελουργών του ΙΖ' αι., Χρυσάφου του Νέου, Γερμανού Νέων Πατρών και Μπαλασί-ου ιερέως, χωρίς να αποκλείουν και συνθέσεις παλαιότερων μελουργών⁸⁴. Επιπλέον, τα Μαθηματάρια του Νικολάου εμπλουτίστηκαν, επίσης, με μαθήματα του τετάρτου μελουργού της τετρανδρίας του ΙΖ' αι., Πέτρου Μπερεκέτη και των μελουργών των μέσων - τελών του ΙΗ' αι., Δανιήλ Πρωτοψάλτου, Πέτρου Λαμπαδαρίου και Πέτρου Βυζαντίου. Επίσης, το Άγιον Όρος, ως πεδίο δράσης άριστων μουσικών και ως φυσικός χώρος δράσης του άγιορείτη εξηγητή, υπαγόρευε την ψαλμώδηση, έπομένως, και συμπερίληψη μαθημάτων άγιορειτών μελουργών, όπως Κοσμᾶ Μακεδόνας του Ίβηρίτου, Θεοδούλου μοναχού του Αίνειτου και Συνεσίου του Ίβηρίτου. Με άφορμή τις έπιλογές του Νικολάου στο Μαθηματάριο άντιλαμβανόμαστε ότι ο άγιορείτης εξηγητής άντιμετώπισε το είδος των καλοφωνικών μαθημάτων ως ζῶσα λειτουργική πράξη και όχι ως μουσειακό και παρωχημένο είδος. Βρίσκεται, λοιπόν, έντος των ψαλτικών πλαισίων της εποχής του, άφ' ης στιγμής έντάσσει στην ηδη προϋπάρχουσα παράδοση των μελουργών του ΙΖ' και ΙΗ' αι. τη μουσική παραγωγή των τελευταίων μελωδών και ιδιαίτερα των άγιορειτών, με έμφαση στο Συνέσιο Ίβηρίτη, ως φυσική συνέχειά της. Από τα έξηνητα μαθήματα που άποθησαυρίζονται γενικά στους κώδικές του, εξηγήθηκαν τα πενήντα, άριθμός διόλου εύκαταφρόνητος, άν λάβουμε ύπ' όψιν μας και τις ποικίλες δραστηριότητες του Νικολάου κατά τη διάρκεια της άγιορείτικης βιοτής του.

4. Το έργο των σλαβονικών προσαρμογών και άλλες μουσικές έργασίες.

⁸³ Η *Ανθολογία του Μαθηματάρου* άπαντάται περισσότερο κατά τη μεταβυζαντινή εποχή και ειδικότερα τον ΙΗ' και τις άρχές του ΙΘ' αι. Ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας ένέταξε τα περιεχόμενα της *Ανθολογίας Μαθηματάρου* (θεοτοκία μαθήματα και μαθήματα του μηνολογίου) στους δύο τελευταίους τόμους της πεντάτομης Παπαδικής του. Πρόκειται για τους κώδ. ΕΒΕ – ΜΠΤ 706 και 722, ο Δ' και Ε' τόμος της Παπαδικής αντίστοιχα· βλ. Αθ. Παπαδοπούλου – Κεραμέως, *Ιεροσολυμιτική βιβλιοθήκη, ήτοι, Κατάλογος των έν ταίς βιβλιοθήκαις του Άγιωτάτου Αποστολικού τε και Καθολικού Όρθοδόξου Πατριαρχικού Θρόνου των Ίεροσολύμων και πάσης Παλαιστίνης άποκειμένων Έλληνικών κωδίκων*, συνταχθείσα μὲν και φωτοτυπικοίς κοσμηθείσα πίναξιν ύπό ..., Τύποις δ' έκδοθείσα άναλώμασι του Αύτοκρατορικού Όρθοδόξου Παλαιστίνου Συλλόγου, τόμ. 5, 1891. [Impression anastatique Culture et civilisation 115, Avenue Gabriel Lebon, Bruxelles 1963], σσ. 242, 247· Μαν. Χατζηγιακουμή, *Μουσικά χειρόγραφα Τουρκοκρατίας (1453-1832)*, Τόμος πρώτος, Αθήνα 1975, σ. 389· Γρ. Στάθη, «Τά πρωτόγραφα της εξηγήσεως στη Νέα Μέθοδος», στον τόμο *Τιμή προς τον διδάσκαλον*, Αθήναι 2001, σ. 703.

⁸⁴ Ο Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας δημιούργησε διαφορετική ένότητα κωδίκων για το Μαθηματάριο του Στιχηταρίου. Είναι οι κώδικες ΕΒΕ – ΜΠΤ 727 – 734, βλ. Γρ. Στάθη, «Τά Πρωτόγραφα...», σσ. 703 – 704 . Τα μαθήματα των μελουργών των ΙΖ' και ΙΗ' αι. κατεγράφησαν στους δύο τελευταίους τόμους της πεντάτομης Παπαδικής. Όστόσο καταγράφονται και μαθήματα του Ίωάννου Κουκουζέλη (ΕΒΕ - ΜΠΤ 722, φ. 89ν, *Δόξα έν ύψίστοις Θεῶν*· φ. 270r, *Μεγαλύνω τά πάθη σου* [άναγραμματισμός]) και Ίωάννου του Κλαδά (ΕΒΕ - ΜΠΤ 722, φ. 233r, *Τῆ ύπερμάχῳ*). Ο Νικόλαος προτιμᾶ μεταξύ των παλαιότερων τον Ίωάννη Κουκουζέλη και τον Ίωάννη Κλαδά, όπως προκύπτει από τη συγκριτική μελέτη των κωδίκων των Μαθηματάρων.

Ἡ προσαρμογὴ τῆς μουσικῆς ἑλληνικῶν μελῶν στὸ ἀντίστοιχο σλαβωνικὸ λειτουργικὸ κείμενο ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τὶς πλέον ἐνδιαφέρουσες ἐργασίες τοῦ Νικολάου Δοχειαρίτου⁸⁵. Κατὰ τὴν προηγούμενη σημειογραφικὴ περίοδο ἔχει ἐπισημανθεῖ παρόμοια ἐργασία, γεγονός που δὴλώνει τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Σλάβων γιὰ τὴ Βυζαντινὴ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνάγκη ἀναπλήρωσης τῶν μουσικο-λειτουργικῶν κενῶν στὸ σλαβικὸ χῶρο⁸⁶. Ἡ ἀλλαγὴ τῆς σημειογραφίας ἔκανε φανερὴ καὶ πάλι τὴν ἀνάγκη προσαρμογῆς τῶν ἐξηγημένων πιὰ μελωδιῶν στὸ σλαβωνικὸ κείμενο.

Ἡ ἐργασία τῶν προσαρμογῶν ἐπιτελέστηκε κατὰ τὴν τετραετία 1834-1837, ἔπειτα ἀπὸ πρόσκληση τῶν Χιλανδαρινῶν πατέρων, δι' ἐπιστολῆς. Ἀπὸ τὸ περιεχό-

⁸⁵ Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα στὸ σλαβικὸ χῶρο παλαιότερα ἀσχολήθηκε, κυρίως, μὲ τὸ ζήτημα τῆς προέλευσης τοῦ σερβικοῦ ἄσματος ἢ καλύτερα τῶν πηγῶν τῆς σλαβικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παράδοσης. Σέρβοι καὶ Βούλγαροι μουσικολόγοι ἔχουν ξεκινήσει τὴν ἔρευνα, ἥδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰ. Ἀπὸ τὴν πλούσια βιβλιογραφία ἀναφέρουμε τὶς παρακάτω βιβλιογραφικὲς ἀναφορές: D. Ruvarac, «Mojsije Petrović, mitropolit beogradski, O grčkom pevanju u srpskoj pravoslavnoj crkvi», *Spomenica srp. Kraljevske akad. nauka* XXXIV (1905) 123· J. Živković, «crkveno pojanje», *Bogosl. glasnik* 4 (1903) 137-149, 310 – 323, 386 – 398· J. Bogdanović, *Crncku cuoH*, 1893· R. Jakobson, «The slavic response to byzantine poetry», *Actes du XII congrès international des Études Byzantines*, t. I, Ochride 1961, 249 – 267· R. Palikarova – Verdeil, «La musicologie byzantine et les documents slavons», *Byzantinoslavica* XI (1950) 82 – 89· D. Stefanović, «Two bilingual music manuscripts from the fifteenth and sixteenth centuries», *Actes du XIV congrès international des Études Byzantines*, Bucharest 6-12/9/1971, t. III, (1976) 575 – 578· D. Stefanović, «The earliest dated and notated document of serbian chant», *R.T.I.E.B.* 7 (1961) 187 – 274· D. Stefanović, «Byzantine influences on the Slavic Chant», *Proceedings of the XIIIth International congress of Byzantine Studies*, Oxford 1966, 141 – 147· D. Stefanović, «Pojanje stare srpske duhovne poezije», «Stihire Srbima svetiteljima», «Počeci stihira u hilendarskim neumskim rukopisima», *O Srbijaku* (1970) 129 – 140, 457 – 69, 477 – 83· J. Milojković – Djurić, «Some aspects of the byzantine origin of the serbian chant (After the neumatic manuscripts from the 18th century) Introduction», *Byzantinoslavica* XXIII (1962) 45 – 51· J. Milojković - Djurić, «On the serbian chant in the eighteenth century after the neumatic manuscripts from Chilandar», », *Actes du XII congrès international des Études Byzantines*, t. II, Ochride 1961, 583 – 587. Γιὰ πλήρη βιβλιογραφία ἐπὶ τοῦ θέματος μέχρι καὶ τὸ 1965, βλ. A. Jakovlević, «Addenda bibliographica: Bibliographie du chant ecclésiastique populaire orthodoxe serbe», *Byzantinoslavica* XXVI (1965) 476 – 484.

⁸⁶ Στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰ. ἔχουν ἐπισημανθεῖ σημαντικὲς προσπάθειες προσαρμογῆς μουσικῆς τῶν ἑλληνικῶν μελῶν στὸ σλαβωνικὸ κείμενο. Ἐπίσημη προσπάθεια προσαρμογῶν ἀποτελεῖ ἡ ἐργασία τοῦ Πέτρου Λαμπαδαρίου τῆς ΜΧΕ, ὁ ὁποῖος «δι' αἰτήσεως τοῦ πανιερωτάτου Μητροπολίτου ἀγίου Μπόσνας κυροῦ Σεραφεῖμ» τόνισε «κατὰ τὸ τοῦ παλαιοῦ ἀναστασιματαρίου ὕφος» τὰ στιχηρὰ ἀναστάσιμα «εἰς τὴν σλοβανικὴν διάλεκτον» (ἀπὸ τὸ ἐπίτιτλο σημείωμα τοῦ κώδικα). Πρβλ ἄρθρο τῶν D. Stefanović – M. Velimirović, «Peter Lampadarios and Metropolitan Serafim of Bosnia», *SEC* 1 (1966) 67 – 88, ὅπου γίνεται διεξοδικὴ μελέτη τοῦ χφ. εὐρισκομένου στὸ Yale University. Στὴ μονὴ Χιλανδαρίου καὶ στὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰ. ἔχουν ἐπισημανθεῖ δύο χφφ. ποὺ περιέχουν προσαρμοσμένα μέλη στὰ σλαβωνικά. Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ Χιλαν. 581 (στιχηράριον) τοῦ Κυπριανοῦ μοναχοῦ μὲ χρονολογία 1774. Σύμφωνα μὲ τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα τοῦ φ. 302ν (σὲ νεο – ἑλληνικὴ ἐλεύθερη μετάφραση) *Αὐτὸ τὸ βιβλίον Στιχηράριον μεταφράστηκε ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ Στιχηράριον μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς πανάγου Θεομήτορος μὲ πολὺ κόπο καὶ ἐπιμέλεια τοῦ Κυπριανοῦ Μοναχοῦ τῆς ἀγίας Χιλανδαρινῆς ἀδελφότητος ἔγραψε αὐτὸ [τὸ βιβλίον] στὴν ἴδια ἀδελφότητα καὶ ὀλοκλήρωσε τὸ ἔτος 1774, τὸ μῆνα Δεκέμβριον, τὴν 9^η ἡμέρα. Τέλος καὶ τῶ Θεῷ δόξα..* Τὸ πρωτότυπο σλαβωνικὸ κείμενο τοῦ σημειώματος, βλ. Στὸ Jakovlević, «Inventar muzičkih rukopisa Hilandara» *HZ* 4 (1978) 199 – 200. Πρβλ καὶ Stefanović, « An additional checklist of Hilandar Slavonic music manuscripts» *HZ* 7 (1989) 167. Τὸ δεῦτερο εἶναι ὁ κώδ. Χιλαν. 309 (ἀνθολογία τοῦ στιχηραρίου) τοῦ Μακαρίου ἱερομοναχοῦ Χιλανδαρινοῦ μὲ χρονολογία 1786: *Μὴν Ἰούλιος*, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ βιβλιογραφικὸ σημείωμα τοῦ φ. 1r στὴ σλαβωνικὴ γλώσσα. Ἡ ἐργασία προσαρμογῆς δὴλώνεται στὸ ἑλληνικὸ σημείωμα τοῦ φ. 49r, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι *Αὐτὴ ἡ ψαλτικὴ ἐκράζατ[.] ἀνθολογία τοῦ στιχηραρί(ο)υ, ὡμως ἐσινθέσθηκοι ἀπὸ τὰ βηβλῆα τὰ ρομάνηκα εἰς βολγάρικα καὶ μὲ πολ(ο)ὺς κόπους εἰς [....] κοίσματα καὶ θέσις, ἔχοντα πωλὰ δῆσκωλα καὶ παραζήτημα,* Jakovlević, ὅπ. π., σ. 199· Stefanović, ὅπ. π., σ. 164.

μενο τῆς ἐπιστολῆς, ὅπου ἀναφέρονται τὰ ἐξειδικευμένα αἰτήματα τῶν χιλανδαρινῶν καὶ τοὺς σωζόμενους κώδικες⁸⁷ μπορούμε νὰ ἐξακριβώσουμε πάνω σὲ ποιῆς μελωδίες ἐργάστηκε ὁ Νικόλαος, ὅπως φαίνεται στὸν παρακάτω πίνακα:

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΛΑΒΩΝΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ

A/A	Μέλη
1.	<i>Ἀνοιξαντάρια</i>
2.	<i>Μακάριος Ἀνήρ</i>
3.	<i>Κεκραγάρια μεγάλη</i>
4.	<i>Πολυέλεοι</i>
5.	<i>Πασαπνοάρια</i>
6.	<i>Δοξολογίες</i>
7.	<i>Μαθηματάριον (εἰκόνα 5)</i>
8.	<i>Δοξαστικάριον Νέων Πατρῶν</i>
9.	<i>Στιχηράριον</i>
10.	<i>Χερουβικά</i>
11.	<i>Κοινωνικά</i>
12.	<i>Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου</i>
13.	<i>Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων</i>
14.	<i>Εἴρμοι τῆς Θ' ὁδῆς</i>
15.	<i>Στιχηρὰ διάφορα</i>
16.	<i>Μαθήματα: Τὸν Δεσπότην, Ἄνωθεν, Περίζωσαι</i>

Ἡ ἐργασία τοῦ Νικολάου ἀποκτᾷ μιὰ ἰδιαίτερη σημασία ἐξ αἰτίας τῆς περιόδου κατὰ τὴν ὁποία πραγματοποιήθηκε. Ἡ σημειογραφικὴ μεταρρύθμιση τοῦ 1814 δημιούργησε τὴν ἀνάγκη μεταγραφῆς τῶν μελῶν τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας στὴ νέα. Ἡ δραστηριότητα τῶν ἐξηγητῶν τῆς Κωνσταντινούπολης περιστράφηκε, ὅπως ἦταν φυσικό, γύρω ἀπὸ τὴ μεταγραφή τῶν ἑλληνικῶν κειμένων, ἐνῶ ἡ μουσικὴ τυπογραφία τοῦ Βουκουρεστίου καὶ τῆς Κωνσταντινούπολης διέδωσε τὰ ἑλληνικὰ ἐξηγημένα κείμενα. Ἡ ἀνάγκη προσαρμογῆς στὸ σλαβωνικὸ κείμενο μελωδιῶν ἐξηγημένων στὴ νέα σημειογραφία ἦταν κάτι παραπάνω ἀπὸ ἐπιτακτικὴ. Ἡ ἀνάγκη ἦταν περισσότερο φανερὴ στὸ Ἅγιον Ὅρος, χῶρος, κατ' ἐξοχὴν, ἐθνολογικὰ ποικίλος. Ἡ αἴτηση τῶν Χιλανδαρινῶν πρὸς τὸ Νικόλαο νὰ ἐργασθεῖ γιὰ τὶς προσαρμογές τῆς ἐξηγημένης μουσικῆς τῶν παραδοσιακῶν συνθέσεων στὴ σλαβωνικὴ λειτουργικὴ γλῶσσα δηλώνει ἐμμέσως πλὴν σαφῶς τὴν ἔλλειψη τέτοιων κειμένων στὸ σλαβόφωνο ἀγιορειτικὸ μοναχισμό. Ἄν μελετήσουμε τοὺς ἐκδεδομένους καταλόγους τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου, θὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῆς σημειογραφίας μέχρι καὶ τὴν ἐμφάνιση τοῦ Νικολάου στὸ μουσικὸ - ἐξηγητικὸ προσκίνητο τοῦ Ἁγίου Ὁρους δὲν ἔχει ἐντοπισθεῖ παρόμοια ἐργασία προσαρμογῆς στὴ νέα σημειογραφία, γεγονός πὸν τονίζει ἀκόμα περισσότερο τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὴ χρησιμότητα τῶν προσαρμογῶν⁸⁸.

⁸⁷ Οἱ κώδικες τῆς «Χιλανδαρινῆς» περιόδου εἶναι: Χιλαν. 54 (973), Χιλαν. 78 (861), Χιλαν. 95 (1025), Χιλαν. 148 (1007), Χιλαν. 163 (1038) καὶ Χιλαν. 175 (889).

⁸⁸ Σύμφωνα μὲ τοὺς καταλόγους τῶν Jakovlević, Inventar καὶ Stefanović, Checklist οἱ μνημονευόμενοι κώδικες τοῦ Νικολάου εἶναι οἱ πρῶτοι ἀμιγῶς σλαβωνικοὶ χρονολογημένοι κώδικες τῆς Νέας Σημειογραφίας (1834 – 1837) πὸν ἐπισημαίνονται στὴ Μονή. Οἱ προηγούμενοι κώδικες [Χιλαν. 307 (IB' αἰ.),

Ἡ ἐργασία τοῦ Νικολάου βρίσκεται χρονολογικὰ στὴ βάση τῆς περαιτέρω δραστηριότητος καὶ ἐνασχόλησης τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων μουσικῶν τῆς μονῆς Χιλανδαρίου. Τὸ σλαβωνικὸ Στιχηράριο Χιλαν. 580 εἶναι τὸ πρῶτο χρονολογημένο στὴ νέα σημειογραφία, ἐνῶ οἱ ἐργασίες σλαβωνικῶν στιχηραρίων ποὺ ἐπισημάνθησαν στοὺς καταλόγους ἢ μουσικολογικὲς μελέτες εἶναι μεταγενέστερες⁸⁹. Ἔχει ἀναφερθεῖ ὅτι Χιλανδαρινοὶ μουσικοὶ τοῦ β' μισοῦ τοῦ ΙΘ' αἰ. μετέγραψαν πολλὰ δημοφιλεῖς ἑλληνικὲς μελωδίαις⁹⁰. Ἔργασίες τῶν Χιλανδαρινῶν μουσικῶν Σπυρίδωνα καὶ Βικεντίου κοσμοῦν τὴ βιβλιοθήκη τῆς μονῆς, ὅπως συμπεραίνουμε, ἔπειτα ἀπὸ τὴ διεξοδικὴ ἀναδίφηση τῶν ἰδίων τῶν καταλόγων καὶ μελετῶν⁹¹. Ὡστόσο πρέπει νὰ ἐπισημανθεῖ ὅτι ἐμπεριστατωμένη ἐργασία προσαρμογῆς στὴ σλαβωνικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα, ποὺ περιεῖχε ὅλα σχεδὸν τὰ ἀναγκαῖα μέλη γιὰ τὴν καθ' ἡμέραν ψαλμῳδία, εἶχε συντελεσθεῖ ἀπὸ τὸ Νικόλαο μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1834 καὶ 1837.

βλ. Jakovlević, ὅπ. π., σσ. 195, 199· Stefanović, ὅπ. π., σ. 164· Χιλαν. 308 (ΙΓ' αἰ.), βλ. Jakovlević, ὅπ. π.· Stefanović, ὅπ. π.· Χιλαν. 309 (1786), βλ. Jakovlević, ὅπ. π.· Stefanović, ὅπ. π.· Χιλαν. 312 (ἀρχὲς ΙΘ' αἰ.), βλ. Jakovlević, ὅπ. π., σ. 202· Stefanović, ὅπ. π., σ. 165· Χιλαν. 571 (ΙΗ' αἰ.), βλ. Jakovlević, ὅπ. π., σσ. 202, 199· Stefanović, ὅπ. π., σ. 166· Χιλαν. 581 (1774), βλ. Jakovlević, ὅπ. π., σσ. 195, 199 – 200· Stefanović, ὅπ. π., σ. 167], εἶναι γραμμένοι στὴν παλαιὰ σημειογραφία. Πρβλ καὶ Dan. Petrović, «Knjige za rojce u hilendarskoj rukopisnoj zbirci», στὸν τόμο – *istorija, duhovin žnvot, književnost, umetnost i arhitektura: mećunarodin nančni skup, Oktobar 1998*. primleno na III skupu Odelenja istorijskih nauka održanom 31 Marta 1999. rodine. Urednik akademik Bojislav Korać. Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, naučni skupovi· knjiga XCV· odelenje istorijskih nauka· knjiga 27, Beograd 2000, σ. 423, ὅπου μνημονεύονται οἱ παραπάνω κώδικες καὶ καταχωρεῖται σὲ συνοπτικοὺς – παραστατικοὺς πίνακες ὅλο τὸ χειρόγραφο ὑλικὸ τῆς Μονῆς Χιλανδαρίου. Ἀναφορὰ στοὺς σλαβωνικοὺς κώδικες στιχηραρίου γίνεται καὶ στὸ Dan. Petrović, «Hymns in Musical Manuscripts and modern edition in honour of Serbian saints», *SEC 4* (1979) 134 – 135.

⁸⁹ Ἡ D. Petrović, «Knjige...», σ. 426 παραθέτει στὸν πίνακα II. б. словенски рукописи τὰ στιχηράρια τοῦ ΙΘ' αἰ. τῆς μονῆς Χιλανδαρίου, μεταξὺ τῶν ὁποίων βρίσκεται καὶ ὁ Χιλαν. 580. Οἱ ἕτεροι μνημονεύμενοι κώδικες, καὶ μάλιστα προτασσόμενοι τοῦ Χιλαν. 580, εἶναι οἱ Χιλαν. 558, 559, 560 καὶ 578. Οἱ πρῶτοι τρεῖς κώδικες ἀνήκουν στὸν Χιλανδαρινὸ μοναχὸ Σπυρίδωνα. Ὁ Χιλαν. 558, σύμφωνα με τοὺς καταλόγους χφφ. τῶν Jakovlević, ὅπ. π., σ. 201· Stefanović, ὅπ. π., σ. 165, περιέχει βιβλιογραφικὸ σημείωμα μετὰ τὴν χρονολογία 5 Μαΐου 1837 (1837, ма·а д2нь 5). Τῆς ἴδιας περιόδου μετὰ τὸν προηγούμενο εἶναι καὶ ὁ Χιλαν. 559 (ἡ ὕλη ἄρχεται ἀπὸ τὸ μῆνα Φεβρουάριον), Jakovlević, ὅπ. π., σ. 202· Stefanović, ὅπ. π., σ. 165. Ἡ ὕλη τῶν δύο στιχηραρίων εἶναι κοινὴ μετὰ τοῦ κώδ. 580 (δοξαστικά τοῦ ἐνιαυτοῦ, δοξαστικά τῶν σέρβων Ἁγίων καὶ τῶν Ἀθωνιτῶν πατέρων, δογματικὰ θεοτοκία τοῦ Χρυσόφου τοῦ Νέου καὶ Πασαπνοῦρια). Ὁ Χιλαν. 560 εἶναι πολὺ μεταγενέστερος (1854), Jakovlević, ὅπ. π., σ. 201· Stefanović, ὅπ. π., σ. 165. Ὁ τελευταῖος στὴ σειρά μνημονεύμενος κώδικας Χιλαν. 597, μετὰ τὸν κώδ. 580, ἀνήκει στὸν Βησσαρίωνα μοναχὸ, ὁ ὁποῖος ἐργάσθηκε ἔντεκα χρόνια μετὰ τὸν Σπυρίδωνα, τὸ 1863, βλ. Jakovlević, ὅπ. π., σ. 202· Stefanović, ὅπ. π., σ. 168. Ὁ Χιλαν. 578 γράφτηκε στὰ τέλη τοῦ ΙΘ' αἰ. (1890), βλ. Jakovlević, ὅπ. π.· Stefanović, ὅπ. π., σ. 166.

⁹⁰ Μετάφραση ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ κείμενο τῆς Danica Petrović, «Church chant in the Monastery of Hilandar», στὸν τόμο *Manastir Hilandar*, ed. G. Cubotić, Srpska Akademija Nauka i Umetnosti – Galerija, Beograd 1998, σ. 359: Our melographer of Church chant in the second half of the 19th century transcribed many popular greek melodies.

⁹¹ Ὅπως προκύπτει ἀπὸ τοὺς καταλόγους, ὁ Σπυρίδων Χιλανδαρινός, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἤδη ἀναφερθέντα στιχηράρια, ἔχει γράψει καὶ τὶς παρακάτω Ἀνθολογίες Χιλαν. 556 (1837), Χιλαν. 557 (1837), Χιλαν. 595 (1870), βλ. Jakovlević, Inventar καὶ Stefanović, Checklist, ὅπου συνοπτικὴ περιγραφή τοῦ περιεχομένου τους. Γιὰ τὸν Βικέντιο Χιλανδαρινό, ἀντιγραφέα τῶν τελῶν τοῦ ΙΘ' αἰ. καὶ τῆ χειρόγραφου παραγωγῆς του, βλ. τὴ διεξοδικὴ μελέτη τῆς V. Peno, *Iz hilendarske pojacke rizniče Vikentije hilandaran*, Art print, Novisad 2003 καὶ τῆς ἴδιας «Vikentije Hilandaran, prepisiva č neumskih zbornika 19 veka», στὸν τόμο *Osam vekova Hilandara – istorija, duhovin žnvot, književnost, umetnost i arhitektura: mećunarodin nančni skup, Oktobar 1998*. primleno na III skupu Odelenja istorijskih nauka održanom 31 Marta 1999. rodine. Urednik akademik Bojislav Korać. Srpska Akademija Nauka i Umetnosti, naučni skupovi· knjiga XCV· odelenje istorijskih nauka· knjiga 27, Beograd 2000, σσ. 429 – 434. Γενικά, γιὰ τὴ χειρόγραφου παραγωγῆς στὴ μονὴ Χιλανδαρίου κατὰ τὸν ΙΘ' αἰ., βλ. Dan. Petrović, «Knjige...», σσ. 423 – 424, 426 (πίνακας χφφ).

Ἄλλες ἐργασίες, τοποθετούμενες παραπλεύρως τῶν βασικῶν μουσικῶν δραστηριοτήτων τοῦ Νικολάου, εἶναι οἱ συντμήσεις ἀρχαίων μελῶν, ἢ προσαρμογὴ προσομοίων κατὰ τὸ ὕφος τοῦ Ἁγίου Ὅρους, οἱ συμπληρώσεις διαφόρων μελῶν ποὺ παρουσιάζονται στὰ χειρόγραφα ἐλλιπεῖς, ἢ διαμόρφωση μελῶν καί, τέλος, ἡ ποίηση ὕμνων. Τὰ παραπάνω καταδεικνύουν ὅτι ὁ Νικόλαος Δοχειαρίτης ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα, καθ' ὅλοκληρίαν καὶ ὄχι περιστασιακά.

5. Διδασκαλία τῆς μουσικῆς

Ἡ γνώση τῶν δύο συστημάτων τῆς μουσικῆς (παλαιοῦ καὶ νέου), ἡ ἐξειδίκευση στὴν ἐξήγηση τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας, ἡ ψαλτικὴ διακονία, ἡ ἀντιγραφή τῶν κωδίκων καὶ ἡ ἐνημέρωση μὲ τὴν τρέχουσα μουσικὴ βιβλιογραφία, συνέβαλαν στὴν ἀναγνώριση τῆς διδασκαλικῆς ιδιότητος στὸ Νικόλαο πρῶτα ὡς βιωματικὴ σχέση μὲ τὴ μουσικὴ καὶ μετὰ ὡς πρακτικὴ μετάδοσης τῆς ψαλτικῆς τέχνης. Ὁ Νικόλαος ἀπόκτησε μαθητὲς, μὲ τοὺς ὁποίους φέρεται νὰ συνέψαλλε ἀφοῦ τοὺς δίδαξε τὸ νέο σύστημα. Ἡ προσκλητήρια ἐπιστολὴ⁹² τῶν Δοχειαριτῶν πατέρων πρὸς τὸ Νικόλαο γιὰ τὴν πανήγυρη τῶν Ἀρχαγγέλων τὸν προέτρεπε νὰ κατέλθει ἔχοντας μαζί του καὶ ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀξιωτέρους μαθητὲς του ὡς βοηθό⁹³.

Τὸ σημεῖο τῆς ἐπιστολῆς, ποὺ ἀναφέρεται στὴν συνπρόσκληση τοῦ ἀξίου μαθητοῦ, μᾶς διαφωτίζει ἀρκετὰ γιὰ τὴ διδακτικὴ δράση τοῦ Νικολάου. Τὸ γεγονὸς τῆς ἐπιλογῆς μεταξὺ ἄλλων μαθητῶν μᾶς ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα στὸ νὰ δεχθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ ὁμάδας μαθητῶν μὲ ἀριθμὸ τέτοιο, ποὺ νὰ ἐπιτρέπει τὴν ἐπιλογή. Ἡ ἴδια ἢ ἐπιλογή σὰν πράξις μᾶς ὀδηγεῖ αὐτόματα στὸ νὰ δεχθοῦμε ὅτι ἀνάμεσα στὴν ὁμάδα ὑπῆρχαν διαφορετικὰ μαθησιακὰ ἐπίπεδα. Ἐπομένως, γύρω ἀπὸ τὸ Νικόλαο εἶχαν συγκεντρωθεῖ ἀρκετοὶ ἄνθρωποι μὲ σκοπὸ νὰ μάθουν μουσικὴ, εὐρισκόμενοι σὲ διαφορετικὰ ἐπίπεδα γνώσης.

Ἐκ τῶν πραγμάτων φαίνεται ὅτι τὸ μοναστήρι γινώριζε τὴν ὑπαρξὴ μαθητῶν καθὼς καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ δάσκαλός τους συνήθιζε νὰ συμπάλλει μ' αὐτοὺς στίς διαφορὰς πανηγύρεις. Ἄν ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ ψάλλονταν στίς πανηγύρεις ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἀργὰ μέλη ποὺ μετέγραφε ἢ ἀντέγραφε ὁ Νικόλαος, τότε τὸ ἀπαιτούμενο ἐπίπεδο θὰ πρέπει νὰ ἦταν ἀρκετὰ ὑψηλό. Ἐπομένως, τὸ ἐπίπεδο τοῦ ἐπιλεγμένου μαθητῆ γιὰ τὴν περίπτωσιν τῆς πανηγύρεως θὰ ἔπρεπε νὰ ἦταν ἱκανοποιητικὸ ἔτσι γιὰ νὰ δικαιολογήσει μὲ ἐπάρκεια τὴν παρουσία του στὴν ἐορτή. Ἀντιλαμβανόμεστε, λοιπόν, ποῖα ἦταν ἡ ποιότητα τῆς διδασκαλίας τοῦ Νικολάου καὶ πρὶν ἀπὸ πόσο χρονικὸ διάστημα εἶχε ἀρχίσει νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔργο τῆς διδασκαλίας. Εἶναι γενικὰ παραδεκτὸ ὅτι, ὅταν δεχόμεστε κάποιον μαθητὴ ὡς «ἄξιο», ἐννοοῦμε ὅτι ἔχει φτάσει σὲ ὑψηλὸ θεωρητικὸ καὶ πρακτικὸ ἐπίπεδο καὶ ὅτι γιὰ νὰ μπορέσει νὰ συμπάλλει μὲ τὸ δάσκαλό του σὲ ἀγιορειτικὴ πανήγυρη ὑψηλῶν ἀπαιτήσεων, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχει καθίσει δίπλα του ἀρκετὸ καιρὸ. Ἡ πείρα τοῦ ἀναλογίου ἀποδεικνύει ὅτι χρονικὸ διάστημα μικρό-

⁹² Φάκελος ΙΕ', ἀρ. ἐπιστ. 12/3 – 11 – 1839, Οἱ ἐπίτροποι τῆς Δοχειαρίου *Τῷ πανοσιωτάτῳ κυρίῳ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ ἐν Χριστῷ ἡμῖν ἀγαπητῷ ἀδελφῷ καὶ περιποθῆτῳ ἐν Καρυαῖς.*

⁹³ Ἡ πρόταση τῶν Δοχειαριτῶν εἶχε ὡς ἐξῆς: *Δηλοποιούντες σας αὐτόθι τοῦτο ἐπισήμως ἀξιούμεν ὑμᾶς ὥστε συμπαραλαβόντες μεθ' ὑμῶν καὶ ἕνα ἐκ τῶν ἀξιωτέρων σας μαθητῶν διὰ συμβοηθόν σας, νὰ κατέλθετε ἐγκαίρως εἰς τὸ νὰ συμπανηγυρίσωμεν συνευωχηθέντες πνευματικῶς, ὁ. π., στίχ. 5 – 8.*

τερο από μία πενταετία συνεχούς ένασχολήσεως με τη μουσική μετά βίας θα απέδιδε κάποιο εύηκοο αποτέλεσμα. Ο Νικόλαος, λοιπόν, πρέπει να άρχισε τη διδασκαλική του δραστηριότητα τουλάχιστον μία πενταετία πριν και είναι σχεδόν βέβαιο ότι κατά τη δεκαετία του 1830 το κονάκι του ήταν τόπος συναντήσεως των έραστῶν τῆς ψαλτικῆς τέχνης.

Ἡ διδασκαλική ιδιότητα τοῦ Νικολάου ἦταν γνωστή στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ ἐπισημαίνεται σὲ κάθε εὐκαιρία. Ὁ ἀνώνυμος γραφέας τοῦ κώδ. Λαύρας Μ 22 κατὰ τὸ 1834 καὶ ὁ ἀντιγραφέας τοῦ μαθηματαρίου Ξηροπ. 310 κατὰ τὸ 1841 ἀναφέρουν τὸν Νικηφόρο Δοχειαρίτη ὡς διδάσκαλο⁹⁴. Ἄλλα πρόσωπα, ὄχι ἀπαραίτητα ἐνασχολούμενα μετὰ τὴν μουσική, τονίζουν στὶς ἐπιστολὲς τοὺς τὴν διδασκαλικήν ιδιότητα τοῦ Νικολάου. Ὁ Τραϊανουπόλεως Ἄνθιμος ἀπευθύνεται τῷ πανοσιωτᾶτι διδασκάλῳ κὺρ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ ὅταν ἐπικοινωνεῖ δι' ἐπιστολῶν⁹⁵. Ὁ Ἰωάσαφ Προηγούμενος Δοχειαρίτης εὐχαριστεῖ κατ' ὄνομα τὸν σεβαστὸν καὶ εὐεργέτην κύριον Νικηφόρον διδάσκαλον⁹⁶, οἱ δὲ ἐπίτροποι τῆς μονῆς Δοχειαρίου ἀπευθύνουν τὶς ἐπιστολὲς τοὺς τῷ πανοσιωτᾶτι ἐν διδασκάλοις κυρίῳ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ ἐν Χριστῷ ἡμῖν ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἐν Καραεῖς⁹⁷. Ὁ Νικόλαος, λοιπόν, καθιερώθηκε ἀπὸ νωρὶς στὶς συνειδήσεις τῶν ἀγιορειτῶν ὡς διδάσκαλος τῆς ψαλτικῆς τέχνης.

Μαθητὲς τοῦ Νικολάου δὲν ἔχουν ἐντοπιστεῖ ἀποδεδειγμένα. Ὡστόσο, κάποια πρόσωπα πού σχετίζονται μετὰ τοὺς κώδικες τοῦ εἴτε ὡς ἀγοραστὲς - κτήτορες, εἴτε ὡς ἀντιγραφεῖς πιθανὸν νὰ σχετίζονταν ἔμμεσα ἢ ἄμεσα μετὰ τὸ ἔργο τῆς διδασκαλίας τοῦ ἱερομονάχου. Οἱ κωδικογράφοι τῶν κωδ. Παντ. 1042 Ἰγνάτιος ἱερομόναχος Κερκυραῖος⁹⁸, ΕΒΕ 3022 καὶ Ξηροπ. 310 Νεόφυτος Σάμιος⁹⁹ καὶ ὁ Ἀθανάσιος ἱερομόναχος¹⁰⁰ ἀντιγράφουν τοὺς κώδικες τοὺς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1840 καὶ 1845, διά-

⁹⁴ Μ. Λαύρας Μ 22, φ. 152γ: Ἐκλογή ψάλλομεν ἐν ταῖς Θεομητορικαῖς ἑορταῖς μελισθέντα (sic) παρὰ διδασκάλου κυρίου κυρίου Νικηφόρου ἱερομονάχου Δοχειαρίτου, ἤχος Α' Πα, Λόγον ἀγαθόν. Ὁ χαρακτηρισμὸς κυρίου κυρίου σημαίνει ὅτι τὸ σημεῖωμα γράφτηκε ζῶντος τοῦ Νικολάου. Μάλιστα ἐγρᾶφη κατὰ ἢ μετὰ τὸ 1834, διότι: α) ἀναφέρεται μετὰ τὸ πρῶτο τοῦ ὄνομα Νικηφόρος Δοχειαρίτης καὶ β) ὁ γραφέας συμπεριλαμβάνει στὴν ὕλη τοῦ μέλη τοῦ Θεοδώρου Φωκαέως (Νῦν αἱ δυνάμεις σὲ ἤχο Δ' καὶ πλάγιο τοῦ Δ'), πού συνδέονται μετὰ τὶς ἐκδόσεις τῶν Ταμείων Ἀνθολογίας τοῦ 1834 καὶ 1837. Ξηροπ. 310, σ. 649: Μάθημα ψαλλόμενον ἐν τῇ ἀρτοκλασίᾳ τῶν Χριστοῦ γεννῶν εἰς ὀκτᾶτηνον, μελισθέντα (sic) παρὰ διδασκάλου Νικηφόρου ἱερομονάχου Δοχειαρίτου, ἤχος Δ' Βου, Ἡ γέννησις σου Χριστέ.

⁹⁵ Ἐντοπίστηκαν δύο ἐπιστολὲς τοῦ στὸ ἀρχεῖο τῆς μονῆς Δοχειαρίου: Φάκελος Γ', ἀρ. ἐπιστ. 207/[1839 – 40], Ἄνθιμος Τραϊανουπόλεως τῷ πανοσιωτᾶτι διδασκάλῳ κὺρ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ, καὶ ἀρ. ἐπιστ. 219/27 – 1 – [1839 – 40], Ἄνθιμος Τραϊανουπόλεως τῷ πανοσιωτᾶτι διδασκάλῳ πατᾶ κὺρ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ ἐν Καραεῖς.

⁹⁶ Φάκελος ΙΑ', ἀρ. ἐπιστ. 63/7 – 7 – 1839, Προηγούμενος Ἰωάσαφ Δοχειαρίτης Τὴν πανσέβαστον εὐεργετήσαντά μοι αὐτῆς πανοσιότητα σὺν πάντας τῆς ἱερᾶς χορείας τῶν πανοσιωτᾶτων καὶ ὀσιωτᾶτων πατέρων σεβαστῶν μοι ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενος δουλικῶς προσκυνῶ. Πρόκειται γιὰ μία ἐπιστολή, στὴν ὁποία ὁ προηγούμενος Ἰωάσαφ δεῖχνει μεταμέλεια γιὰ κάποιες ἐνέργειές του, εὐχαριστεῖ γιὰ τὴν ἐγγραφή ἐκ μέρους τῆς Μονῆς ἀποδοχῆ τῆς συγγνώμης του καὶ ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ στὸν ἱερομόναχο διδάσκαλο Νικηφόρο.

⁹⁷ Φάκελος ΙΕ', ἀρ. ἐπιστ. 13/29 – 11 – 1839, Οἱ ἐπίτροποι τῆς Δοχειαρίου τῷ πανοσιωτᾶτι ἐν διδασκάλοις κυρίῳ Νικολάῳ Δοχειαρίτῃ ἐν Χριστῷ ἡμῖν ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἐν Καραεῖς.

⁹⁸ Παντ. 1042, φ. 240ν: Τὸ παρὸν μαθηματᾶριον ἐγράφη διὰ χειρὸς Ἰγνατίου ἱερομονάχου τοῦ Κερκυρέου ἐκ κόμης κυνοπιαστῶν τοῦ Λαφνῆ. ἔτος σωτηρίου 1843 μαΐου 22.

⁹⁹ ΕΒΕ 3022, φ. 109ν: Τὸ παρὸν μαθηματᾶριον, ἐγράφη διὰ χειρὸς, νεοφύτου Ἱερομονάχου, τοῦ σαμίου. ἐκ κόμης, μιτυληνῶν. ἔτος σωτηρίου, 1845 φεβρουαρίου α. Οἱ κωδικογράφοι τῶν ΕΒΕ 3022 καὶ Ξηροπ. 310 ταυτίζονται μετὰ τὴν ὁμοιότητα τῆς γραφῆς.

¹⁰⁰ Βλ. παραπ. γιὰ τὴν ἐξήγηση καὶ ἀντιγραφή τοῦ Στιχηραρίου Νέων Πατρῶν.

στημα κατά τὸ ὅποιο ὁ Νικόλαος βρισκόταν ἐν ζωῇ· εἶναι πιθανὸν νὰ ἀνῆκαν σ' ἓνα εὐρύτερο κύκλο σχετιζόμενο μὲ τὶς δραστηριότητες τοῦ Νικολάου. Ὁ γνωστὸς τοῦ Νικολάου Σωφρόνιος Μαδυτινὸς ἀντιγράφει τὸ 1853 ἓνα δοξαστάριο τοῦ Γερμανοῦ ἀπὸ ἀνθίβολο τοῦ Νικολάου, κατ' αἴτησιν Μελχισεδέκ Νομοφύλακος τοῦ Ναξίου¹⁰¹. Ὁ τελευταῖος ἀντέγραψε τὸν Δοχ. 404¹⁰², ποὺ περιέχει τὸ σύνολο σχεδὸν τῶν συνθέσεων τοῦ ἀγιορείτη δασκάλου, φανερόντας ἔτσι τὴ μεταξὺ τους σχέση¹⁰³.

6. Γενικὴ ἀποτίμηση τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Νικολάου Δοχειαρίτη.

Ὁ Νικηφόρος – Νικόλαος Δοχειαρίτης ἔζησε μεταξὺ τῶν τελῶν τοῦ ΙΗ' αἰ. καὶ τῶν μέσων τοῦ ΙΘ'. Ἐπίκεντρο δράσης του ὑπῆρξε ὁ ἀγιορειτικὸς χῶρος, τὸν ὅποιο ὑπηρετήσε ὡς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του. Τὸ πεδίο δράσης του ὑπῆρξε ὁ πνευματικὸς, διοικητικὸς καὶ μουσικὸς χῶρος τῆς Ἀγιορειτικῆς Κοινότητος, γεγονὸς ποὺ ὑποδηλώνει τὴ συνολικὴ παρουσία του στὴ ζωὴ τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Μέσα στὸ ἀγιορειτικὸ περιβάλλον κατάφερε νὰ καλλιεργήσει τὴν ἔφεσή του πρὸς τὴ μουσικὴ. Δραστηριοποιήθηκε σὲ μιὰ ἐποχὴ δύσκολη καὶ μεταβατικὴ. Ἦταν ἄριστος γνώστης τῆς παλαιᾶς σημειογραφίας, ἀλλὰ δημιούργησε στὴ νέα γραφὴ. Οἱ μουσικὲς του δραστηριότητες περιστράφηκαν γύρω ἀπὸ τὴ διδασκαλία, τὴν ἀντιγραφὴ χειρογράφων, τὴ σύνθεση, τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν προσαρμογὴ ὕμνων καί, τέλος, τὴν ἐξήγηση μελῶν ἀπὸ τὴν παλαιὰ σημειογραφία στὴ νέα. Ὁ Νικόλαος ἔγινε, κυρίως, γνωστὸς ὡς ἐξηγητὴς. Μετέφερε ἀπὸ τὴν παλαιὰ σημειογραφία στὴ νέα ἀναλυτικὴ τὰ μέλη ποὺ ψάλλονταν στὸ Ἅγιον Ὄρος καί, ἐν πολλοῖς, δὲν εἶχαν ἐξηγηθεῖ. Ἐξήγησε μέλη τῆς Παπαδικῆς ἀρχαίων μελουργῶν, ἓνα πολὺ μεγάλο μέρος τοῦ Μαθηματαρίου τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰ. καί, τὸ μεγαλύτερο σὲ ἔκταση ἔργο του, τὸ ἑορταστικὸ μέρος τοῦ καλόφωνου Στιχηραρίου τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν. Ὁ Νικόλαος ὑπῆρξε ἓνα δραστήριο μοναστικὸ πρόσωπο καὶ μουσικὴ προσωπικότητα μὲ πολυσχιδῆς ἔργο. Ἡ συγκέντρωση στὸ πρόσωπο τοῦ Νικολάου τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἱερομόναχου καὶ τοῦ μουσικοδιδασκάλου μὲ ἐμβριθῆ γνώση τῆς μουσικῆς καὶ ἀποδεδειγμένη μουσικὴ ἐργασία (ἐξήγηση, σύνθεση, παραγωγὴ γραπτοῦ μουσικοῦ ὕλικου, ψαλτικὴ διακονία) δικαιολογεῖ τὴν πολὺ συχνὰ συναντώμενη προσφώνησή του ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα ὡς

¹⁰¹ Βατ. 1364, φ. Γν: *Σημείωσις Τὸ παρὸν Στιχηράριον τοῦ Γερμανοῦ Νέων Πατρῶν ἐξηγηθὲν κατὰ τὸ νέον σύστημα τῆς Μουσικῆς παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Νικολάου Δοχειαρίτου ἀντεγρᾶφη διὰ χειρὸς τοῦ προηγουμ. Σωφρονίου Μαδυτινοῦ Λαυριώτου δι' αἰτήσεως Μελχισεδέκ Νομοφύλακος Ναξίου Ἄθω 1853.*

¹⁰² Δοχ. 404, φ. 1r : *Μελχισεδέκ νομοφύλακος ναξί(ου)*. Ἐχουν ταυτιστεῖ οἱ γραφεῖς τοῦ σημειώματος καὶ τοῦ λειτουργικοῦ κειμένου στὸ πρόσωπο τοῦ Μελχισεδέκ Νομοφύλακος.

¹⁰³ Ἄλλα τρία πρόσωπα ποὺ ἐμφανίζονται ὡς ἀγοραστὲς ἢ κτήτορες κωδίκων τοῦ Νικολάου εἶναι πιθανὸν νὰ σχετίζονται μὲ τὸν ἓνα ἢ ἄλλο τρόπο μὲ τὸ διδασκαλικὸ ἔργο τοῦ Νικολάου. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἱγνάτιο Σταυροδᾶ, κτήτορας τοῦ κώδ. Βατ. 1810 (Βατ. 1810/ἔσωτ. πλευρὰ τοῦ α' ἔξφ. : *ἡ παροῦσα ψαλτικὴ ὑπάρχει κάμοῦ Ἱγνατίου Ἱερομονάχου σταυροδᾶ*), τὸν Παράσχο υἱὸ τοῦ κῦρ Τζομπάν, κτήτορας τοῦ κώδ. Διον. 720, βλ. Διον. 720, πφ. ιη (verso): *αὐτῶ τῶ βιβλίον ὑπάρχει τοῦ κῦρ παράσχου εἰοῦ τοῦ κῦρ τζομπάν χριστοῦ καὶ ἡγάγορα του πρὸς γρ(όσια) 125 [σὲ ἀραβικὴ ἀρίθμηση] ἐν ἔτη 1833 μαῖ(ου) α')* καὶ ὁ Γαβριήλ ἱερομόναχος ποὺ ἀφιερώνει τὸν κώδ. Δοχ. 323 στὴ μονὴ Δοχειαρίου, βλ. Δοχ. 323, πφ. Ι (verso): *ἡ παρούσα ψαλτικὴ ἀφιερῶθη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν παμμεγίστων ἀρχαγγέλων μιχαήλ καὶ Γαβριήλ καὶ ἦτις τὴν ἀπόξενόση, νὰ τ(οῦ)ς ἔχει ἀντιδίκους εἰς τὴν ὄραν τ(οῦ) θανάτ(ου) τ(ου) καὶ εἰς τὴν μέλ(ου)σαν κρίσην. ὄμ(οῦ) καὶ τὴν κυρίαν μας Θεοτόκον. Γαβριήλ Ἱεροδιάκονος ὁ γράμας.*

πανοσιομουσικολογιωτάτου. Είναι ή ύψιστη απόδοση τιμής σε ένα πρόσωπο, που χάραξε ανεξίτηλα την άγιορειτική κοινότητα ως ιερομόναχος και ως μουσικός.